

סוגית רודףמשנה למלך הלכות שבת פרק כד

הלכה ז

אין עונשין בשבת אע"פ שהעונש מ"ע אינה דוחה את השבת. נסתפקתי בהא דכתב רבינו בפ"א מהל' רוצח שהרודף אחר חברו ניתן להצילו בנפשו ויש בזה עשה דכתיב וקצותה את כפה ולא תעשה דכתיב לא תחוס עינך. וכן הרודף אחר אחת מכל העריות חוץ מן הבהמה ניתן להצילו מן העבירה בנפשו. **אם היה זה בשבת מהו שנחלל שבת בשביל הצלתו מן העבירה.** והנה ברודף אחר חברו להורגו פשיטא לי דמחללין שבת כדי להצילו דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ודמו של רודף כבר התירו תורה ובשביל שהוא שבת פשיטא שלא נניחנו להורגו. אך מאי דמספקא לי הוא ברודף אחר אחת מכל העריות דאף שהתורה התירה דמו אפשר שלא נחלל שבת. ויש דוגמא לזה שהרי אף שהוא מצות עשה להרוג מחוייבי מיתת ב"ד מ"מ הוזהרנו שלא לענוש בשבת וכמ"ש רבינו בפרקין וא"כ ה"נ ברודף אחר הערוה שניתן רשות להורגו הוא אחד מדיני העונשים ואפשר שלא נחלל שבת בשביל זה. וכי תימא דלא חשיב חלול שבת משום דהוי מקלקל בחבורה. הא ליתא שהרי כתבו התוס' סנהדרין דף ל"ה ד"ה אין רציחה דוחה שבת דהרציחה חשיב תקון משום דיש לו כפרה. וה"נ חשיב תקון כיון שמצילו מן העבירה וכ"כ התוספות בפ' בן סורר דף ע"ג ד"ה חד למעוטי ע"ז יע"ש. ומההיא דאמרינן בפרק בן סורר דף ע"ד דר"א בר ר"ש אומר המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו דאלמא שרי לחלל שבת בשביל להצילו מן העבירה אף דאנן לא קי"ל כותיה היינו משום דס"ל דשבת אינה מן העבירות דניתן להצילו בנפשו וכמבואר שם. מ"מ נראה דליכא ראייה מהתם לנ"ד משום דע"כ התם גזרת הכתוב הוא דאין יתכן דבשביל שלא יחלל זה שבת שנחלל אנחנו וכמו שתמהו שם התוספות בד"ה חד למעוטי ע"ז. וא"כ איכא למימר דאף לר"א בר"ש שאני חלול שבת שהתורה התירה חלול שבת כדי שלא יחלל זה שבת אבל משום עבירה אחרת מנין לנו שנחלל שבת:

שוב ראיתי להרי"ף בס"פ אלו עוברין דאוקמה לההיא דאמר בגמרא דף מ"ט אר"א ע"ה מותר לנוחרו ביוה"כ שחל להיות בשבת דמיירי כגון שהיה רץ אחר הזכור או אחר נערה המאורסה ביום הכפורים כו' שמותר להצילו בנפשו כדתנן ואלו שמצילין אותם בנפשם ע"כ. הרי לך מבואר דס"ל דכל אותם שמצילין אותם בנפשם הוא אפילו בשבת וכן מדברי רב שרירא גאון שהביא הר"ן שם בפירוש דברי ר"א הללו יש ללמוד כן דרודף אחר אחת מכל העריות מותר להורגו בשבת. אך כפי מ"ש התוס' דאוקמה לההיא דר"א בע"ה שכופר להכעיס דהו"ל הריגתו כמו פקוח נפש שהוא לסטים וחשוד על הדמים דאי לאו הכי היאך מותר להורגו ביה"כ שחל להיות בשבת וכו'. אין ללמוד דין זה משום דשאני פקוח נפש דהא קי"ל דדוחה את השבת וכיון שהתורה התירה דמו של רודף פשיטא דנהרג אף בשבת וכדכתיבנא. אך ברודף אחר אחת מכל העריות עדין אפשר שאין מצילין אותו בנפשו בשבת שלא הותר לנו לחלל שבת בשביל להצילו מן העבירה והדבר צריך תלמוד. ודע דאליבא דר' יהודה דאית ליה דהאומר הניחו לו שלא יהרגני דאין הורגין אותו ואמרינן התם דר"י ס"ל דהא דקאמר רחמנא קטליה משום דמסר נפשיה לקטלא ואמרה תורה הצל דמה בדמו. נראה דפשיטא דאף בשבת הורגין אותו משום דחשיב רודף. אבל לרבנן דאית להו דאפגימתה קפיד רחמנא יש להסתפק אם הורגין אותו בשבת וצ"ע:

שו"ת אחיעזר חלק א - אבן העזר סימן יח

(ב) והנה ברש"י סנהדרין שם פירש משעת העראה קרי לה נבעלה ואיפגמה במקצת ושוב אין מצילין אותה בגמ"ב בנפשו וקנסא לא מיחייבי אלא בגמ"ב כו' עכ"ל ומבואר מפרש"י דבשעת העראה מצילין אותה בנפשו של רודף ולמש"כ צ"ע דהא בשעת העראה שכבר א"א להצילה מפגם א"כ אין עליה עוד דין רודף ונראה מפרש"י דבעת גמר הרדיפה הרציחה או הפגם יש לו דין רודף אע"פ שאי אפשר עוד להצילה ורק לאחר שכבר הרג או פגם אין לו דין רודף ולכאורה יש להוכיח כן מסנהדרין ע"ד ואם אסון יהי' ונתת נפש תחת נפש ואפ"ה אמר רחמנא ואם לא יהי' אסון ענוש יענש דאי אמרת יכול להצילו באחד מאבריו נמי ניתן להצילו בנפשו היכי משכח"ל דיענש כו' והא חיוב דמי ולדות הוא על גמר הכאה והרציחה ואז אזיל לי' דין רודף, אלא דבאמת אין ראי' מזה דהא דמשני דהוי מיתה לזה ותשלומין לזה ע"כ דאין זה רודף מצד האשה דהא כ' התוס' בב"ק דאע"ג דדמי ולדות לבעל מ"מ כיון דהוי גוף אחד חשוב מיתה ותשלומין לאחד, ועכצ"ל דאין זה רודף מצד האשה שלא נתכוין לה אלא דהוי רודף משום שנתכוין לאחר מצד האחר וא"כ בשעה שמכה את האשה לא הוי רודף למי שנתכוין אע"כ צ"ל דמיירי דבשעה שזרק הברזל או החץ נתכוין לאחר ונפל על האשה דבכה"ג על מעשה זריקתו הוי רודף ובמעשה זו נפטר מקלבד"מ = מקים ליה בדבריה מיניה = כדן רודף וכמש"כ התוס' בב"ק כ"ב דעל מעשה אחת בא ונפטר או דצ"ל דכל שלא הפיק זממו הוי רודף גם עכשיו לגבי האחר למי שנתכוין ומוכיח ר"י בן שאול מזה דביכול להצילו באחד מאבריו לא הוי רודף, ונראה בשי' רש"י דלהכי גם בעת הפגם והרציחה הוי רודף דהותר דמו מצד העונש של רדיפתו שנתחייב מיתה בלי ב"ד של כ"ג ומיתתו ביד כל אדם רק אחרי שהרג ואחרי שפגם פסק מאתו דין מיתה ביד כל אדם אבל בעת הפגם והרציחה יש עליו עונש מיתה אע"פ שאי אפשר להציל את הנרדף, ולפ"ז יש ברודף שני דינים להציל את הנרדף בדמו של רודף גם בקטן ובעובר דלאו מטעם עונש וגם בבר עונש מחויב מיתה גם מצד הדין כ"ז שלא כלה רדיפתו לגמרי, אע"פ שאי אפשר להציל את הנרדף.

ובשיטת רש"י יתישב הא דאמרינן ברודף קלבד"מ ולכאורה הא לא מצינו קלבד"מ רק מה שהוא חייב מצד עבירת הלאו אבל הא הרודף ניתן להצילו בנפשו מצד הצלת הנרדף ומנ"ל דגם בכה"ג אמרינן קלבד"מ אולם למש"כ דיש בזה חומר עבירה מצד הרציחה להכי אמרינן קלבד"מ ונפ"מ לפ"ז ברודף ע"י גרמא אע"פ שיש עליו דין רודף

כדמוכח בברכות נ"ח משום הצלת הנרדף מ"מ לא נפטר משום קלבד"מ דעל גרמא אין חיוב מיתה ויתישב בזה מה שראיתי מקשים ממסור דחייב לשלם מצד גרמי והא מסור מורידין ולא מעלין דהוי כרודף וקלבד"מ ולמש"כ א"ש דלא הוי רק גרמא, אולם גם אי נימא דגם בגרמא יש בו דין קלבד"מ משום דסוף סוף ניתן להצילו בנפשו מאיזה טעם שיהי' מ"מ למש"כ א"ש דהא באמת במסור אימת נתחייב ממון בעת שמסר דכבר אזל מאתו דין רודף וכמש"כ הרמב"ם וכמבואר בחו"מ סי' שפ"ח דלאחר שמסר אין עליו חיוב מיתה ורק דלשי' רש"י גם בעת גמר הרדיפה הוי רודף משום דבר מיתה הוא וכל זה בעושה מעשה רציחה בידיים אבל בגרמא שאין עליו חיוב מיתה ורק כדי להציל את הנרדף ניתן להצילו בנפשו וכיון דבעת שמסור אי אפשר עוד להציל את הנרדף וגם דין מיתה אין עליו ולהכי לא אמרינן קלבד"מ, ואפ"ל דמה דס"ל לרש"י דגם בעת הפגימה הוי רודף אע"פ שאי אפשר להצילה הוא רק אליבא דרבנן דר"י בן שאול דאע"פ שיכול להצילו באחד מאבריו ניתן להצילו בנפשו של רודף דהוי רשות גמור להורגו וכמו שפירש"י בסנהדרין נ"ז ומחויב מיתה מן הדין כל זמן שלא הרגו, ואחר הרציחה פסק מאתו חיוב מיתה דרודף אבל בשעה שעוסק ברציחתו יש עליו דין מיתה [ואינו מחויב לדקדק אם כבר אין בידו להציל את הנרדף כמו שאינו מחויב לדקדק אם יכול להצילו באחד מאבריו], אבל לר"י בן שאול דס"ל דביכול להצילו באחד מאבריו לא ניתן להצילו בנפשו וכל עיקר דין רודף הוא להציל את הנרדף באמת לדידי' היכא דאי אפשר להצילו אין עוד עליו חיוב מיתה כלל ולהכי פרש"י שם לפי ההו"א דקאי לרבנן דגם בעת הפגימה הוי רודף אבל לפ"מ דמשני כר"י בן שאול גם בעת הפגם כיון דאי אפשר להציל את הנרדף אין עליו דין רודף ומאי דמשני ביכול להצילו באחד מאבריו והא גם בא"י להצילו בא' מאבריו אינם באים כאחד משום דמוקי לכו"ע אף למ"ד דאי אפשר להנחה בלא עקירה כמשכ"ל. ולפ"ז למש"פ הרמב"ם בפ"א מהל' רוצח הי"ג ובכ"מ שם כר"י בן שאול דביכול להצילו באחד מאבריו לא ניתן להצילו בנפשו ועיקר חיוב רודף הוא כדי להציל את הנרדף ולהכי כל שבעת הפגם שאי אפשר להצילה אין עוד עליו דין רודף ואינם באים כאחד ולהכי חייב קנס ובאמת כן נראה פשטות הדברים דבשעה שא"א להציל הנרדף מהריגה או מפגם ל"ש ניתן להצילו בנפשו, ודרש"י צ"ע [וצ"ע בדרש"י סנהדרין ע"ב לפקח עליו את הגל אבל אם בא על עסקי נפשות כיון דניתן להורגו בלא התראה גברא קטלא הוא משעת חתירה יעו"ש, וקשה דכיון דנפל עליו הגל הרי ניצל הנרדף הא אין עליו דין רודף ומה בכך שהי' רודף בשעת חתירה וע"כ צ"ל הא דאמר בגמ' דדמים לו לפקח את הגל בשבת אבל בשאין לו דמים אין לפקח את הגל משום דאפשר דאחרי פיקוח הגל יהפך לרודף, והרמב"ם בסוף הל' גניבה דקדק בלשונו כל גנב שיש לו דמים אם נפל גל בשבת מפקחים עליו ואם שבר כלים בביאתו חייב בתשלומין אבל מי שאין לו דמים ששיבר כלים בביאתו פטור עכ"ל ולא סיים אבל מי שאין לו דמים אין מפקחים עליו את הגל משום דגם דאין לו דמים אם הוא תוך הגל משכח"ל דמפקחים עליו אם אין לנו לחוש שיהפך אח"כ לרודף ורק ביש לו דמים בכל גווני מפקחים עליו את הגל אבל מה שפרש"י בטעמא דמילתא משום דגברא קטלא הוא משעת חתירה צע"ג].

מנחת חינוך סוף מצוה לד

ואני מסופק דזה נראה פשוט דאם א' אמר לחבירו להורגו כמו שאול המלך ע"ה דודאי ההורג ח"מ ב"א אם הי' בעדים והתראה מ"ל אם א' עושה שליח להרוג חבירו דחייב השליח דאשליד"ע ומ"ל דעושה שליח להרוג את עצמו אשליד"ע ואין בידו שיתן כמתנה את נפשו כמבואר בר"מ לענין דאין ביד גוה"ד למחול על הנפש כי הנפש היא קנין הקב"ה ער"מ כאן פ"א ה"ד אך אני מסופק אם יש לו דין רודף להרגו קודם שעושה העבירה ובמשנה ובגרמא ור"מ מבואר הל' הרודף אחר חבירו להרגו נראה דוקא רודף בע"כ אבל אם זה מרוצה ל"ה רודף וע"ש בסנהדרין דרוצח ניתן להצילו בנפשו ילפינן מנערה המאורס' ובנערה המאורסה מבואר שם דמפוחה אינו נקרא רודף ע"ש א"ד שם הטעם דאפגמה קפיד קרא ואם היא אינה מקפדת אינו רודף אבל כאן הקפידה תורה על נפש מישאל והנפש הוא קנין הקב"ה א"כ בכ"ע נקרא רודף אך מ"מ צ"ע ע' בסנהדרין ע"ג למאן דיליף מק"ו מה אפגמא כו' אבל למאן דיליף בהיקשא א"כ כמו שם אינו רודף א"כ ה"נ דהיקשא הוי כמי דמפורש ע"ש ברש"י ואפשר כיון דיליף לעיקר מלתא דניתן להצילו ברודף זה ידעין מצד הסברא כאן דאין חילוק בין בע"כ ובין ברצונו ומ"מ צל"ע

לא תעמוד על דם רעך

שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תרכז

(אלף נב) שאלת ממני אודיעך דעתי על מה שראית כתוב אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ אבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חבירך. יש אומרים שחייב להניח לקצץ האבר הואיל ואינו מת והראיה מדאמרינן בע"ז חש בעיניו מותר לכוחלה בשבת ומפרש טעמא משום דשוריני דעינא בלבא תליא משמע הא אבר אחר לא והשתא יבוא הנדון מק"ו ומה שבת החמורה שאין אבר אחד דוחה אותה היא נדחית מפני פקוח נפש אבר אחד שנדחה מפני השבת אינו דין שתדחה מפני פקוח נפש ורצית לדעת אם יש לסמוך על טעם זה:

תשובה זו מדת חסידות אבל לדין יש תשובה מה לסכנת אבר דשבת שכן אונס דאתי משמיה ולפיכך אין סכנת אבר דוחה שבת אבל שיביא הוא האונס עליו מפני חבירו לא שמענו. ותו דילמא ע"י חתיכת אבר אעפ"י שאין הנשמה תלויה בו שמא יצא ממנו דם הרבה וימות ומאי חזית דדם חבירו סומק טפי דילמא דמא דידיה סומק טפי. ואני ראיתי אחד שמת ע"י שסרטו את אזנו שריטות דקות להוציא מהם דם ויצא כ"כ עד שמת והרי אין לך באדם אבר קל כאוזן וכ"ש אם יחתכו אותו. ותו דמה לשבת שכן הוא ואיבריו חייבין לשמור את השבת ואי לאו דאמר קרא וחי בהם ולא שימות בהם הוה אמינא אפילו על חולי שיש בו סכנה אין מחללין את השבת תאמר בחבירו שאינו מחוייב למסור עצמו על הצלתו אע"ג דחייב להצילו בממונו אבל לא בסכנת איבריו. ותו דאין עונשין מדין ק"ו ואין לך עונש גדול מזה שאתה אומר

שיחתוך אחד מאיבריו מדין ק"ו והשתא ומה מלקות אין עונשין מדין ק"ו כ"ש חתיכת אבר. ותו דהתורה אמרה פצע תחת פצע כויה תחת כויה ואפ"ה חששו שמא ע"י הכויה ימות והתורה אמרה עין תחת עין ולא נפש ועין תחת עין ולכך אמרו שמשלם ממון והדבר ברור שיותר רחוק הוא שימות מן הכויה יותר מעל ידי חתיכת אבר ואפ"ה חיישין לה כ"ש בני"ד. תדע דסכנת אבר חמירא דהא התירו לחלל עליה את השבת בכל מלאכות שהם מדבריהם אפילו ע"י ישראל. ותו דכתיב דרכיה דרכי נועם וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חבריו הלכך אינו רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחבריה. והנראה לע"ד כתבתי:

שו"ת ציץ אליעזר חלק טז סימן כג

אם חייב או מותר לאדם לתרום מדמו וכן מכדוריות דמו כדי להציל חולה שיש בו סכנה ובמיוחד כשזקוק לסוג דם נדיר שאין להשיגו במקום אחר.
 ב"ה, ו' אייר תשמ"ג. ירושלים עיה"ק תובב"א. לכבוד הרה"ג החו"ב וכו' מוהר"ר יעקב ויינגולד שליט"א. אחדשה"ט. הנני להשיב לו בזה בקצרה על שאלתו למעשה לאחר שמפציר בי כל כך להשיבו דבר ובאמתלא כי כך יעצוהו גדולי תורה לפנות אלי.
 השאלה היא אם יש חיוב לחלוש ורך מזג לתרום דם או כדוריות דם לצורך חולה מסוכן הזקוק לסוג דם נדיר שאין להשיגו אף תמורת כסף בבנק הדם, ואם נמנע ולא תרם דם או כדוריות דם אי עובר על לאו דלא תעמוד על דם רעך, או לא כוין דע"ז יחלש ביותר ויזדקק ליפול למשכב ולחולי שאיב"ס, וכמו"כ אם יש לחלק בזה בין תרומת דם לבין כדוריות דם, ומה הדין כשיש ספק סכנה עבורו, ע"כ.
 וכשאלת חכם חצי תשובה דן כת"ר במכתבו בדינא אם האדם מחויב להכניס א"ע בספק סכנה כדי להציל את חבריו מוודאי סכנה, וכן אם מחויב לקיים מ"ע כשעל ידי קיומה יחלה בחולי שאיב"ס, או שיכול בכה"ג להיות בשוא"ת ואותו הדבר בל"ת להיות בשוא"ת, ובכיוון זה דן והשיב לו הגר"ש וואזנר שליט"א שהעתק תשובתו צורף למכתבו אלי, ובא מתוך כך לחלק בזה בין תרומת דם לבין תרומת כדוריות דם. והנה לי יש גישה אחרת לכל הנידון.
 א) דעתי היא דהיות והתורה העידה וקבעה: "כי נפש הבשר בדם היא" (ויקרא י"ז - י"א), ז"א "כי נפש כל בריה בדם היא תלויה" (רש"י), וחז"ל קבעו עפ"י דרביעית דם היא שיעור חיותו של אדם, ולא קובע מה שגזעו מחליף (עיין נדיר ל"ח, סנהדרין ד, וחולין ע"ב, ועוד) אם כן אי אפשר לחייב את האדם לתרום יותר מרביעית מדמו עבור קיום שום מצוה פרט עבור ג' המצוות הידועות, כי נחשב הדבר כרוצים לחייבו לתרום שיעור מחיותו, ובאמת לא מצינו בשום מקום שיהא חיוב על אדם לתרום ולהקריב מדמו עבור קיום שום מצוה שהיא, פרט כשהמדובר כדי לא לעבור על א' מג' העבירות כנ"ל.

ומה שהגר"ש וואזנר שליט"א בתשובתו מסתייע להוכיח שכן יש לחייב לתרום מה שהיו עושים הקזת דם וראי' מזה דאין כל סכנה בתרומת דם, לדעתי אדרבא להיפך, מהסוגיא השלימה הדנה בהקזת דם בשבת ד' קכ"ט אנו עומדים משם על הסכנה, הכרוכה בכנפיה של ההקזה ועד כמה מן הזהירות שצריכים לאחוז לאחר מיכן כדי לקבל תחליף של "נפשא תחת נפשא" (כלשון הגמ' שם), ועל מי שאינו אוחד באמצעי הזהירות קבעו עליו תו בשם "על חייו לא חס", ועוד הזהירו בסוגיא שם על ימים ידועים שלא להקזי בהם בגלל סכנה. ומה שסמיא בידן אין זה משנה מהסכנה הכרוכה בהוצאת דם זה כשם שכל רפואה שמגישים לחשיב"ס אינה מורידה ממנו את שם חשיב"ס עד שהרפואה מוציאה אותו מכלל זה ומה שהתירו עצם ההקזה הוא מפני כי רפואה היא להצילו עי"כ מסכנות יותר חמורות אחרות העוללות להופיע אצלו אם לא יקזו ממנו. והדעת נותנת איפוא לומר שזה שרוב העולם לא נוהגים עכשיו בזה לעשות הקזה דהוא זה באמת מפני נוכח לדעת כי סיכונים ותסבכות מופיעים אצל הניקז לאחר מיכן, וגם אנו ראינו לא פעם התעלפויות וכדומה אפילו אצל כאלה שלוקחים מהם זריקות דם רק לשם עריכת בדיקות רפואיות אצלם, אע"פ שהדם שמוציאים עבור כך הוא הרבה יותר פחות מהקזת דם.

ועל כן אין חיוב על האדם לתת רביעית ויותר מדמו לשם הצלת אחר אפילו שיב"ס ולא משיגים סוג דם זה במקו"א, ורק מי שחפץ ברצון עצמו לתרום מדמו ומרגיש שלא יוזק מזה, מדת חסידות יש בזה, ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה, כביטוי והגדרתו של שו"ת רדב"ז ח"ג סי' אלף נ"ב.

ב) ופוק חזי בגמ' סנהדרין ד' ע"ג ע"א דמצרכין ב' ריבויים דקראי לחיוב והצלת חבריו שטובע בנהר וכו', הא' מקרא דלא תעמוד על דם רעך, והב' מ"והשיבותו לו" לרבות אבידת גופו, ואילו היה רק ריבוי א' היינו מרבים שצריך להצילו אם ביכולת עצמו לכך אבל לא היה מחויב גם לטרוח ולשכור אנשים להצילו, ורק בגלל ריבוי נוסף מרבינן שמחויב גם למיטרח ומיגר אגורי, אבל אילו לא כן היינו אומרים שאיננו מחויב אפי' למיטרח למיגר אגורי כשאי אפשר לו להצילו בעצמו, יעו"ש ברש"י ובמהר"ם מלובלין, וא"כ אין לך אלא מה שמרבינן בלבד, אבל לא שיהא מחויב גם לתת עבור כך כתרומה מדמו והרמב"ם בפיהמ"ש בפ"ד דנדרים שמרבה ממה שמחויב להציל חבריו בגופו או בממונו או בחכמתו, ג"כ פשוט דכונתו על פעולה פיזית בגופו, אבל לא לתת לשם כך ממה שבעצמות גופו ומבנה חייו העצמיים, ויעוין ביד רמה בסנהדרין שם שס"ל ביתר על כן שאפילו בממונו איננו מחויב להצילו, והריבוי הוא רק דצריך לטרוח למיגר אגורי אבל לאצולי בממונו לא עיי"ש. [וראיתי מ"ש ע"ד היד רמה בספר כלי חמדה פ' תצא ע"ש וי"ל ע"ד ואכמ"ל].

ג) והאמור שעל בכגון דא של החסרה מגוף האדם ומבנהו הרשות בידי כל אחד לחוש לנפשו ולא לתרום מדמו, אנו למדים גם ממה שקבעו חז"ל דפצע תחת פצע הנאמר בתורה הכונה לממון שישלם, וכפי שכותב ללמוד בדומה לזה גם בשו"ת רדב"ז שם בח"ג סי' אלף נ"ב וכותב וז"ל: "ותו דהתורה אמרה פצע תחת פצע כויה תחת כויה, ואפ"ה חששו שמא ע"י הכויה ימות וכו' ולכך אמרו שמשלם ממון", וה"נ רשאי כ"א לחוש לנפשו פן יקראנו אסון ע"י הוצאת הדם ואין

עליו עבור כך כל עון, ויעו"ש ברדב"ז שמעיד ובא שראה אחד שמת ע"י שסרטו את אזנו שריטות דקות להוציא מהם דם ויצא כ"כ עד שמת. ולפעמים בא בזה המות עליו אפילו בגלל הפחד וכדכותב הפרמ"ג באו"ח סי' שכ"ח סק"ז עיי"ש, ומקרים בכגון אלה קורים גם בזמנינו, והגם דמוגדרים כנדירים אבל מסתבר הדבר שהתורה לא חייבה על כגון דא, וכדברי הרדב"ז שם שכותב דבתורה כתיב דרכיה דרכי נועם וצריך שמשפטי התורה יהיו מסכימים אל השכל והסברא ע"ש, והא אם נאמר שיש חיוב בזה הרי יש לפעול לחקיקת חק לחייב על כך, וזהו דבר שאפילו במתוקנים שבהם לא מחייבים בכך לתפוס אנשים ולהוציא מהם דם בכח לשם מטרת אלה, ועל כגון דא ניתן איפוא להשתמש במשפט כתוב בשו"ת הרדב"ז שם ולומר: "הלכך איני רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה".

ד) זה שרשאי מיהת להתנדב ולתרום ויש בזה משום מדת חסידות, זהו הכל בתרומת דם רגילה, אבל בהתרמת כדוריות דם יש מקום לומר דמשעושה כן הרי זה חסד שוטה הואיל וישנו בדבר זה ספק סכנת נפשות וכדכותב בכזאת הרדב"ז שם ע"ש, ונידון הזה הוא מבחינת מה עוד יותר מספק סכנה, דהרי לשם השגת הכדוריות מוציאים כל דמו של המתנדב למשך כמה שעות כדי להוציא הכדוריות הנצרכות ורק לאחר מיכן מחזירים דמו לגופו, ויוצא איפוא שראשית דבר מכניסים אותו מיד למצב של סכנה ממש ורק עם חכמת הרפואה בזה נוצר ספק אם ע"י פעולה נוספת של החזרת דמו לגופו יוכלו להחזירו לקדמותו, ועל כן לא משנה בזה גם מה שהרופאים עורכים מתחילה הרבה בדיקות כדי להוכיח ע"פ חכמת הרפואה שבידם אם יצילוהו ממות ע"י החזרת דמו לגופו, כי סוף סוף הרי מוציאים כל דמו מתחילה וזאת היא פעולה של סיכון ממש, דהדם הוא הנפש.

ה) ובבעיא והספק אם צריך או מותר לו לאדם להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה כבר הארכתי לברר זאת בכמה מקומות ספרי שו"ת ציצ' אליעזר והוכחתי והעלתי שהעיקר להלכה כפי הכרעת רוב הפוסקים שאין אדם מחויב להכניס א"ע בספק סכנה כדי להציל את חברו מסכנה ודאית, ושיתכן שאפילו אינו רשאי גם אם רצונו בכך, יעוין למשל בח"ט סי' מ"ה, ח"י סי' כ"ה פ"ז ופרק י"ח, וח"ג סימנים ק' ק"א ע"ש. אוסיף לזה בכאן במפורט דברי האור שמח בפ"ז מה' רוצח ה"ח שמסביר דברי הרמב"ם שם שפוסק דהגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם וכו' אפילו כל ישראל צריכים לתשועתו כיואב בן צרויה וכו' ואם יצא התיר עצמו למיתה, שלכן הוסיף רבינו טעם למה אינו יוצא, הלא פקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה ומכש"כ פקוח נפש דכל ישראל, ואסתר תוכיח, רק דנגד הטבע אין לנו להוסיף אחרי מצות יוצר הטבע, חוקר כליות ולב הוא אמר כי אם יחם לבב הגואל להרגו אין לו משפט מות, תו אין יכולים בית דין להמיתו, וכיון שהותר דמו לגואל הדם אין לו להכניס עצמו בספק סכנה עבור הצלת חברו מסכנה ודאית, ומסיים האו"ש שמוכח מזה דלא כהגמ"י בשם הירוש' דחייב להכניס עצמו בספק סכנה, ושמהירושלמי אינו מוכח למעין בו היטב יעו"ש.

ונלמד משם להקיש בדומה לדומה ולהסביר בכזאת גם לנידונו בנוגע להוצאת כל הדם כדי להוציא הכדוריות ולומר: כי מטבען של דברים הוצאת כל הדם מהאדם לפי דרך הטבע ימות עי"כ, ולכן אם נחייב איזה אדם בכך עבור הצלת נפש הרי זה כאילו מתירין אותו למיתה, ועל כן אסור לעשות כן, ולא יוכל הדבר להקל מעלינו ממה שלאחר מיכן יעשו פעולה חדשה להכניס לו את דמו בחזרה בתקוה שיחזרו למסלולן בגופו וישיבו אותו לתחיה, דאסור להכניס אותו למצב של סכנה כזאת, או אפילו לספק סכנה ע"י קיחה בחשבון לפעולת הצלה לאחר מיכן ע"י החזרת דמו, עבור להציל את חברו אפילו מסכנה ודאית, ואפילו אין אחר זולתו שיוכל להצילו בדמו, ובדומה לגולה שאין יוצא מעיר מקלטו אפילו כל ישראל צריכים לתשועתו כיואב בן צרויה, והאדם אפילו בעצמו גם כן אינו שליט על עצמו למחול על דמו (עיין מהר"ש יפה בראשית סוף פ' צ"ד). והמקרא כתוב של "וחי במ" מטיל עליו חיוב שישתדל שלא יבוא בשום ענין לידי סכנה (עי' העמק שאלה שאילת' קמ"ז סק"ד). ועל אחת כמה שלא יכניס א"ע במצב של סכנה ודאית בהסתמכות על מה שלאחר מיכן ישתדלו הרופאים להוציא אותו ממצב המסוכן ע"י פעולת החזרת הדם לגופו והשתדלות החזרתם למסלולם הקודם, ואין לך מחוסר מעשה גדול מזה.

ו) לאור כל האמור נלענ"ד בפשיטות בנוגע לשאילת' דשאיל מר, כי אין כל חיוב על אדם חלוש רך מזג לתרום מדמו לצורך חולה מסוכן הזקוק לסוג דם נדיר שאין להשיגו במקום אחר, ויתכן דגם אסור לו לעשות זאת באשר ישנם ידיים מוכיחות מה שניזוק עי"כ ונופל למשכב, שדבר זה מביא זעזוע בכל אורגניותו, ויתכן איפוא שגם סכנה תבוא ח"ו כעבור זמן מה (אפילו לאחר כמה שנים) ולא ידעו אפילו שהגיע לו זה עקב הוצאת הדם הזה מגופו.

וכל זה נוסף על מה שבכלל הדעת נותנת שעבור קיום מ"ע או ל"ת בשוא"ת אין חיוב לעשותם או לקיימם אם אפילו שכתוצאה מזה יחלה רק בחולי שאיב"ס, וכדהבאתי בכזאת בספרי שו"ת צ"א ח"י"ב סי' מ"ג בשם ספר בנין שלמה, וכן בספרי החדש שו"ת צ"א ח"ט"ו (שזה עתה ממש הו"ל בע"ה) סימן ל"ו אות ח' ע"ש, ועוד זאת הבאתי בחי"ג סי' ק"א שם בשם היעב"ץ בספר מגדל עוז ח"ג (באבן בוחן פנה א' אות פ"ג) דס"ל דאפילו בזיונא דגופא לא מידחי כדי להציל את חברו מסכנה ורק רשות ומצוה היא גרידא יעו"ש [ויעוין גם בחלקת יואב בקו' דיני אונס ענף ז' ע"ש, ובשו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סי' ר"ס המדובר באי רשאי להחמיר על עצמו כדיעו"ש, ואכמ"ל].

ועל אחת כמה וכמה שאיננו מחויב וגם איננו רשאי לתרום כדוריות דם שעושים זאת על ידי הוצאת כל דמו של המתנדב למשך כמה שעות כדי להוציא משם כדוריות הדם הנצרכות, ולא רק אדם חלוש כזה אסור לו לעשות זאת אלא גם אדם בריא וחזק איננו רשאי בכך וכנ"ל, ויש לחזר איפוא על זה אצל אחד מאו"ה וכדומה המתירים זאת והנני בברכה ובהוקרה אליעזר יהודא וולדינברג

שו"ת דברי יציב חלק חושן משפט סימן עט

בחייב הצלת חבירו -- ב"ה, וואדבורן נ' י', תמוז תשמ"ג

מכתבכם הגיע בדבר מי שסוג דמו נדיר ויש חולה שיש בו סכנה שזקוק לדם מסוג זה, האם חייב לתרום מדמו להציל את חבירו. ונתתי אל לבי לברר בעיקר הדבר עד היכן חייב אדם להסתכן או להצטער עבור הצלת חבירו, שזה מסתעף להרבה אופנים ופרטי דינים כמו שיתבאר לפנינו...

לא תבנא לדינא בנדון שאלתינו. הנה אם זה רק נוגע לצער, או שיחלש ע"י שיתן דם ואף אם יצטרך לשכב יום או יומים, אם אין בזה שום חשש סכנה חייב להצטער כדי להציל חיי חבירו. וכן אם בממון אפשר להשיג דם, הוי בגדר למיגר אגורי שחייב ליתן ממונו כפי יכולתו בשביל הצלת חבירו. אך אם יש חשש סכנה בדבר, להמבואר בסמ"ע הנ"ל שהפוסקים לא נקטו כהירושלמי אין חיוב עליו להכניס עצמו בספק סכנה. ועיין בשו"ע הרב הל' נזקי גוף ונפש סעיף ז' שכתב, ואפילו ליכנס בספק סכנה י"א שצריך כדי להציל את חבירו ממיתה ודאית, וי"ח בזה, וספק נפשות להקל עכ"ל, והי"ח כתב בסוגריים...

לח) ולדינא כיון דלא קיי"ל כהירושלמי א"כ לכאורה ליכא חיובא עליו להכניס עצמו בספק סכנה כדי לרפאות את חבירו. אך למה שנתבאר לחלק בין רבים ליחיד אפשר דבמחלה המתדבקת שעלול לפרוץ מגיפה רח"ל, ואם לא ירפא אותם הוי סכנת רבים כיון שכל רופא יסלק ידיו מזה ולא יהא מי שירפא אותם, בכה"ג אפשר שחייב להסתכן בנפשו, וצ"ע לדינא...

סוגית יהרג ואל יעבור**רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה****הלכה א:**

כל א בית ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומוזהרין שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי, כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו.

הלכה ב:

במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים ב וגלוי עריות ושפיכת דמים, אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תהרג, ג יהרג ואל יעבור, במה דברים אמורים בזמן שהעובד כוכבים מתכוין להנאת עצמו, כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו, או אנס אשה לבועלה וכיוצא בזה, אבל אם נתכוין להעבירו על המצות בלבד, אם היה בינו לבין עצמו ואין שם עשרה מישראל יעבור ואל יהרג, ואם אנסו להעבירו בעשרה מישראל יהרג ואל יעבור, ואפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצות בלבד.

הלכה ג:

וכל הדברים האלו שלא בשעת הגזרה ד אבל בשעת הגזרה והוא שיעמוד מלך רשע כנבוכדנצר וחביריו ויגזור גזרה על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצות, יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצות בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין עובדי כוכבים ה.

הלכה ד:

כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו, וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ונהרג ולא עבר הרי זה קידש את השם, ואם היה בעשרה מישראל הרי זה קידש את השם ברבים כדינאל חנניה מישאל ועזריה ורבי עקיבא וחביריו, ואלו הן הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתן, ועליהן נאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה, ועליהם נאמר אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח, וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם, ואם היה בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים ובטל מצות עשה שהיא קידוש השם ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם, ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית דין אפילו הרג באונס, שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים והתראה שנאמר בנותן מזרעו למולך ונתתי אני את פני באיש ההוא מפי השמועה למדו ההוא לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה, ומה אם עבודת כוכבים שהיא חמורה מן הכל העובד אותה באונס אינו חייב כרת ואין צריך לומר מיתת בית דין, קל וחומר לשאר מצות האמורות בתורה, ובעריות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר, אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה הנה הוא ככלב שב על קיאו, והוא נקרא עובד עבודת כוכבים במזיד והוא נטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנם.

שו"ת בעלי התוספות סימן קכז

+תשו' ה"ר ידידיה ב"ר ישראל. + על הנשים שהמירו מאימת מות, וכשמצאו המלטה חזרו,, והנראה לי כתבתי, אשר בן ה"ר יחיאל צ"ל. וכתב ה"ר אברהם הלוי, אע"פ שבתשובת הגאונים אסרו משומדות לבעליהן, הני מילי מדעתן, אבל אילו שבאונס, ומסתכנין בעצמן לשוב, נראה דאפילו עוברת על דת לא מיקרו, דלא גמירי כל נשי דתהרג ואל תעבור. וכיון דכל שעתא דעתן לשוב, מנטרן נפשיהו. וכתב ה"ר יואל אע"פ דע"ז תהרג ואל תעבור, הא פלוגתא דאביי ורבא גבי העובד ע"ז מיראה דפטר רבא דלא קבליה עליה כאלוה +סנהדרין ס"א ע"ב. + ונראה דאין לאסור אנוסה על בעלה, דאין לדמותה לנחבשה, ומנטרה נפשה, כיון שעושה רק מיראה...

עיין שי' רבינו דוד בחי' הר"ן סנה' ס"א:רש"י מסכת סנהדרין דף עד עמוד א

סברא הוא - שלא תדחה נפש חבירו, דאיכא תרתי, אבוד נשמה ועבירה מפני נפשו דליכא אלא אבוד נשמה והוא לא יעבור, דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל, והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא אבוד נשמה למה יהא מותר לעבור - מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו - הלכך דבר המקום לא ניתן לדחות.

מאי חזית דדמא דידך סומק טפי - מי יודע שיהא דמך חביב ונאה ליוצרך יותר מדם חבירך, הלכך אין כאן לומר וחי בהם ולא שימות בהם, שלא התיר הכתוב אלא משום חביבות נפשם של ישראל להקדוש ברוך הוא, וכאן שיש אבוד נפש חבירו לא ניתן דבר המלך לדחות שצוה על הרציחה. ואפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור - שלא ירגילו הגויים להמריך את הלבבות לכך.

רש"י מסכת סנהדרין דף עד עמוד ב

ערקתא דמסאנא - שרוך הנעל, שאם דרך הנכרים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר, כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים אפילו שנוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חביריו ישראל, והאי פרהסיא מדבר בישראל. ואבזרייהו - כל מידי דשייך בהו קדושת השם שייכא בהו, דאם אומר לו לעבור על אותן מצות או יהרג ואם לא יקדש את השם יעבור עליהם, הלכך האי נמי בכללן הוא.

תוספות מסכת סנהדרין דף עד עמוד ב

אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא - לכאורה משמע דמנעליהם משונין משל עכו"ם כדאמר נמי בפרק הכונס (ב"ק נט: ושם) גבי אלעזר זעירא דהוה סיים מסאני אוכמי וקאמר שהיה מתאבל על ירושלים וכך משמע במסכת תענית (דף כב.) גבי ההוא גברא דהוה מסיים מסאני אוכמי ולא רמי חוטי וקשה דבסוף פ"ק דביצה (דף טו.) תנן אין משלחין מנעל לבן ביו"ט מפני שצריך ביצת הגיר להשחירו ומפרש ר"ת דדוקא רצועות המנעל היו משונות משל עכו"ם דשל עכו"ם שחורות ושל ישראל לבנות ומסאני אוכמי דבכל דוכתי היינו רצועות שחורות אבל המנעל ודאי היה שחור.

רש"י מסכת סנהדרין דף עה עמוד א

ואם איתא - דבן נח מוזהר על קדושת השם לא נימא ליה לך לשלום, דמשמע דהודה לו, נהי דלהוכיחו לא היה מצווה דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב (ויקרא יט) ולא גר תושב, מיהו אודווי לדבר איסור לא לודווי. בצנעה - נעמן בצנעה הוה ולא היו ישראל בבית רמון שהוא משתחוה לשם, וגבי קדושת השם בתוך בני ישראל כתיב, ואפילו נצטוו בני נח עליה לא נצטוו לקדשו בתוך הנכרים אלא בתוך ישראל.

תוספות מסכת סנהדרין דף עה עמוד א

ואם איתא לא לימא ליה - לא היה לו להודות לדבר איסור דא"ל לך לשלום ש"מ אין בן נח מצווה על קידוש השם ומשני הא בצנעה הא בפרהסיא נעמן צנעה הוה דלא היו ישראל בבית רמון וגבי קדוש השם בתוך בני ישראל כתיב ואפילו למאן דאמר בצנעה נמי יהרג ואל יעבור הני מילי ישראל אבל כותי לא ולעולם אימא לך דבן נח מצווה על קדוש השם כגון פרהסיא ולמסקנא זו לא איפשטא בעיין ולשון מאי הוי עלה משמע דמסקנא דפשיטות היא ונראה יותר כספרים דגרסינן ואם איתא לימא ליה הא בצנעה הא בפרהסיא וקא פשיט דלא מפקיד מדאמר ליה סתם לך לשלום.

בעל המאור סנהדרין דף יז עמוד ב (לדפי הרי"ף)

ה"ג תניא רבי אומר כי כאשר יקום איש וכו' וכי מה ענין רוצח אצל נערה מאורסה אלא מקיש נערה המאורסה לרוצח מה רוצח יהרוג ואל יעבור אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור ולא גרסי' הכא ה"ז בא ללמד ונמצא למד אלא בהך תניא אחריתי דלעיל בגמ' גרסי' לה דמקיש רוצח לנערה המאורסה שניתן להצילו בנפשו ונמצא שבוש בזה בהלכות הרי"ף ז"ל גם במקצת נוסחי הגמ'.

אביי אמר אסתר קרקע עולם היתה רבא אמר הנאת עצמן שאני נקיטין השתא דע"ז וג"ע וש"ד ל"ש בצנעה ול"ש בפרהסיא לא שנא בשעת השמד ול"ש שלא בשעת השמד יהרג ואל יעבור ולא מיבעיא עבירה עצמה אלא אפי' כל מידי דמטי ליה לעובר העבירה הנאה מחמת העבירה בג' עבירות הללו יהרג ואל יעבור כדגרסי' התם בכל מתרפאין חוץ מעצי אשרה וכולה כדאיתא התם והרי רפואה דכי מתרפא מעצי אשרה לאו עובד ע"ז הוא אלא איתהנויי הוא דמתהני מינה ואפ"ה אין מתרפאין ממנה אפי' רפוי נפשות כלומר חולה שיש בו סכנה ואין צ"ל שאין בו סכנה ועוד ההוא שנתן עיניו באשה אחת ואמרו חכמים ימות ואל תעמוד לפניו ערומה ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר אלמא אפי' מהנאה פורתא בלחוד אמרי' ימות ואל יעבור וא"ת דלמא שאני התם דתקנתא הוא שלא יהיה בנות ישראל פרוצות בעריות ההוא טעמא ליתיה אלא למ"ד פנויה היתה אבל למ"ד אשת איש היתה בלאו ה"נ כיון דמטיא ליה הנאה מערוה אמרינן ימות ואל יהנה ושלש עבירות הללו שהזכרנו דינן שוה כמו שכתבנו ושאר עבירות שבתוכה שלא בשעת השמד ובצנעה יעבור ואל

יהרג דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם ואע"ג דמכיון הנכרי להעביר לישראל אבל בשעת השמד אפי' בצנעא אי נמי בפרהסיא אף שלא בשעת השמד אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור והני מילי כוליהו דקא מכיון הנכרי לעבוריה לישראל אבל להנאת עצמו ל"ש הכי ול"ש הכי שרי דהא אסתר ג"ע הואי ופרהסיא הואי ואפ"ה מותר להנאת עצמן ומנא תימרא דאסתר ג"ע הואי דהא אמרי' התם לקחה מרדכי לו לבת אל תקרי לבת אלא לבית וכן נמי קואקי ודמינקי דיהבי' להו דפלחי בהו לבי נורא שהוא בית ע"ז שרי להנאת עצמן ואפי' בשעת השמד הלכך נכרית נמי דקא אונסה ליה לבר ישראל לעבירה להנאת עצמ' הוא ויעבור ואל יהרג ואפי' בפרהסיא ואפי' בשעת השמד ואע"ג דאמר רבא אין אונס בערוה שאין קושי אלא מדעת ה"מ בשתקפיה נכרים ובא על הערוה דלא הוי אונס עד שמיכוון לאשתו מעיקרא ותקפיהו נכרים ודבוקיהו לערוה אבל היכא דאמרי' ליה עבור ואל תהרג הא מלתא אחריתי היא מדרבא דהתם גמרי' לה אלא משמעתין דהכא וכבר ברירנא דלהנאת עצמו של האונס אפי' ערוה שריא אבל לע"ז עצמה אינו יודע בו דרך שיהא בו הנאת עצמו כדי שיהא מותר לפיכך נ"ל בע"ז עצמה לעולם יהרג ואל יעבור וכן בש"ד אע"ג דמכיון נכרי להנאת עצמו אין שם דרך לעולם שיהא מותר דהא טעמיה משום סברא דמאי חזיא דדמא דידך סומק טפי והאי סברא איתי בכל ענין אפי' בשמתכוין הנכרי להנאת עצמו ובהא מלתא בלחוד שאני דין ג"ע מדין ע"ז וש"ד אתי לא מקישינן היקש גמור שזה אסור להנאת עצמן וזה מותר להנאת עצמן והא דאמר רבא האי נכרי דא"ל לישראל קטול אספסתא וכו' בשעת השמד או בפרהסיא עסקי' דאי שלא בשעת השמד ובצנעא אפי' למקטל ולמשדא בנהרא יעבור ואל יהרג והא דמקשי' בגמ' והא אסתר ג"ע הואי אלא כיון שלא מיחוורא דרשה דלקחה מרדכי לו לבת ועוד י"ל דנבעלת לנכרי להנאת עצמן אין שם מיתת ב"ד אע"פ שהיא אשת איש דאשת רעהו בעינן מש"ה אלימא ליה לאקשוני מפרהסיא דאמרי' בה אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור ושינויי דאביי ורבא עלה איתנהו לתרווייהו ולא פליגי אהדדי ואת"ל פליגי בנכרית אי נמי רשעה בת ישראל שאנסה את ישראל לעבירה שהוא אינו קרקע עולם לפי שאין קושי אלא מדעת וסברא למימר דלאביי אסור ולרבא שרי מ"מ קי"ל כרבא דכל להנאת עצמן שרי ודאמרי' אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור ה"מ דקא אונסי ליה אחרים לעבור אבל היכא דאנסה ליה איהי לדידיה להנאת עצמן הוא ויעבור ואל יהרג ורב אחא משבחה ז"ל כתב בפרשת וארא וכדומה לזה דכל להנאת עצמן שרי ואף בתלמוד ירושלמי [שביעית פ"ד ה"ב ובסנהדרין פ"ג ה"ה וע"ש] יש לנו סיוע לדברינו שאמרנו שבשאר מצות יעבור ואל יהרג אפי' במתכוין הנכרי להעבירו דגרסי' התם ר' אבא בר זימנא הוה מחייט גבי חד ארמאי ברומי איתו ליה בשר נבילה אמר ליה אכול ואי לא קטילנא לך אמר ליה אין בעית מקטל יתי קטול דאנא לית אנא אכול נבילה א"ל מאן אודע לך דאלו אכלת הוינא קטיל לך אלא אי יהודאי יהודאי אי ארמאי ארמאי אמר ר' מונא אלו שמע ר' אבא למיליהון דרבנן דאמרי יעבור ואל יהרג הוי קא אזיל ליה.

עיין מלחמת ה' סנהדרין דף יז עמוד ב (לדפי הרי"ף)

כתוב שם לראב"ד סנהדרין דף יז עמוד ב (לדפי הרי"ף)

במאור דף יז: ד"ה אביי אמר. לרי"ף סי' אלף לח (סנהדרין דף עד ב)

כתוב שם: אביי אמר אסתר קרקע עולם היתה, רבא אמר הנאת עצמן שאני וכו', עד וכן נמי קואקי ודמונקי דיהבינן להו דפלחו [בהו] לבית נורא, דהוא בית לעבודה זרה שרי להנאת עצמן ואפילו בשעת השמד, הילכך גויה דקא אנסה ליה לבר ישראל לעבירה להנאת עצמן הוא, ויעבור ואל יהרג ואפילו בפרהסיא אפילו בשעת השמד.

אמר אברהם: זו טעות גמורה כי לעולם בשעת השמד אפילו להנאתן יהרג ואל יעבור, ודברי רב אחא ז"ל, אע"פ שאינן מפורשים נראין כענין הזה. ומן הענין עצמו שאמרו אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור ואע"פ שהמצוה קלה שפירשו לעבורי היא אפילו הכי החמירו אפילו למצוה קלה כי האי ערקתא דמסאנא, שמע מינה כל בשעת השמד [אסור]. ויש עוד לסמוך דבר זה מצלמו של נבוכדנאצר שלא נתכוון אלא לכבודו להיות מוראו על כל העמים, וחנניה מישאל ועזריה מסרו עצמן לשריפה מפני שהיה בשעת השמד כי כל גזירה כשעת השמד דמי אע"פ שהוא לכבוד עצמו. וכן מעשה המן למרדכי לכבוד [עצמו ולכבוד] המלכות היה ולא רצה מרדכי לזע מפניו. ומה שכתב דשלוש עבירות הללו החמורות כל להנאת עצמן שרי דלאו לעבורי שפיר דמי, וגמר להו מקוקי ודמונקי דבי נורא הוא צד עבודה זרה ומאסתר דעירות היתה ולהנאת עצמן מותר. ואיפשר דלשפיכות דמים משכחת לה להנאת עצמן כגון שהיה לו שונא ישראל והוא מיצר לו ואינו יכול לו כי אם על ידי ישראל חברו שלא ישמר ממנו כמעשה [ירמיהו מ יד] בעלים מלך בני עמון על ידי ישמעאל בן נתניה, ויאמר זה שמותר להורגו ואל יהרג, והכל הבל. כי אם התירו קוואקי ודמונקי אבק עבודה זרה כשמשאילין להם כלים לך ואינו אלא משום לפני עור אבל אין כאן עבודה זרה. ועד שהוא למד מזה להתיר ילמד מעצי אשרה לאיסור [פסחים דף כה א] שהרי אין כאן לעבורי והוא אונס אונס מיתה. וממעשה דבן דמא [עבודה זרה דף כז ב] שלא הניחו רבי ישמעאל להתרפא מאותו מין ומת, וכל מעשה שאין בו לעבורי כלהנאת עצמן דמי ואפילו הכי אסור. וממעשה אסתר דקאמר עריות הוו ושרי, טעה בזה, דלאו הנהו עריות שנאמר עליה יהרג ואל יעבור שלא נאמר על האשה כי [אם] על האיש. והלא תראה כי לרוצח הוקש ולא לנרצח, והבועל כרוצח והנערה כנרצח, ועל הנערה לא החמיר הכתוב שתהרג, אבל מכל מקום פרהסיא לא גרע משאר עבירות, ועל כן הקשו הוא אסתר פרהסיא הואי ולא הקשו עריות הואי. ושני אביי קרקע עולם היתה דאפילו כשאר עבירות לא הויא, דמאי הוה לה למעבד. ורבא שני הנאת עצמן ובשאר עבירות מותר. ומנעמן [מלכים ב ה יח] יש לנו ללמוד שהיה אדניו נשען עליו בהשתחואתו ועל כרחו נכרע עמו והרי הוא כלהנאת עצמן, דשלא לעבוד איכוון, וטעמא דבני נח דאינו מוזהר על קדושת השם הא ישראל כהאי גונא אסור, אלא מקוואקי ודמונקי לית לן למיגמר לעבודה של ע"ז ממש. ואם תאמר אונס האיש בעריות היכי משכחת לה והא אין קושי אלא לדעת [יבמות דף נג ב], איפשר ברפואתו כמו שפירש רב אחא ז"ל. אי נמי כגון שנתקשה לאשתו ובאו גוים וזמנו [לו] את הערוה ואיימו עליו להורגו אם לא יבא עליה. והראיה שמצא על אסתר

שלקחה לו לבת [מגילה דף יג א], ומה אנו צריכין לכך, הלא בעילת גוי לישראלית ובעילת ישראל לגויה מקנאין פוגעין בו הוא [סנהדרין דף פא ב] והוא כחייבי מיתות. ומה שחשב בו קודם לכן לקחה מרדכי לאשה הבל הוא זה, דאטו בעולות הביאו לאחשורוש.

רי"ף מסכת פסחים דף ו עמוד א (לדפי הרי"ף)

דתניא רבי אומר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש וכי מה ענין רוצח אצל נערה מאורסה אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד מקיש רוצח לנערה מאורסה מה נערה מאורסה ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו ומקיש נערה מאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה מאורסה תהרג ואל תעבור

בעל המאור פסחים דף ו עמוד א (לדפי הרי"ף)

נמצא כתוב בהלכות הרב ז"ל מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה מאורסה תהרג ואל תעבור ואנן לא גרסי' הכי אלא אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור אבל היא קרקע עולם היא ותעבור ואל תהרג וכבר כתבנו בענין זה במס' סנהדרין.

כתוב שם לראב"ד פסחים דף ו עמוד א (לדפי הרי"ף)

במאור דף ו. ד"ה נמצא. לרי"ף סי' תשי (דף כה א)

כתוב שם: נמצא כתוב בהלכות הרב ז"ל מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור ואנן לא סבירא וכו'.

אמר אברהם: בהדי תרגומא דסבי למה ליה. ורב אחא ז"ל [שאלות פרשת וארא] תרגמה כגון שעלתה לבה טינא על אהבת אדם דאמרינן [סנהדרין דף עה א] תמות ואל תעבור. ויש דוגמת זה במסכת סנהדרין [שם]. והוא דקדק ביהרג ואל יעבור, והלא אין קושי אלא [ל]דעת [יבמות דף נג ב] ופירשה גם כן במי שעלה בלבו טינא שימות ולא יעבור.

חידושי הרמב"ן מסכת כתובות דף ג עמוד ב

איכא דקשיא ליה והא דינא הוא דתהרג ואל תעבור דהא פרהסיא הוא ושעת השמד היא, ואיכא למימר להנאת עצמן היא ואפילו בשעת השמד נמי תעבור ואל תהרג דהא ודאי הנאת עצמן הוא דמדלא גזרי תיהרג וגזרי תבעל אלמא אינהו גופייהו להנאת עצמן מתכוונים ואפילו בשעת השמד שרי, ושלא כדברי הראב"ד שאמר כל בשעת השמד אפילו להנאת עצמן תהרג ואל תעבור, ואפשר שכל בשעת השמד אפילו להנאת עצמן אסור כדי שלא יהיו המצות בזויות בעיניהם וקלות לבטלם מאחר שהם גוזרים שמד לבטל מצוותינו אבל כאן כיון שכל עיקרה לא גזרו אלא להנאת עצמן אינו שמד, ואין זה נכון.

תוספות מסכת סנהדרין דף עד עמוד ב

והא אסתר פרהסיא הואי - תימה דה"ל לאקשווי עריות הואי דרוצח ונערה המאורסה לכולי עלמא יהרג ואל יעבור וכמו כן קשה בריש כתובות (דף ג: ושם) דאמר דאיכא צנועות דמסרו נפשייהו ופריך ולידרוש להו דאונס שרי ומאי קושיא הא שפיר עבדן דמסרו נפשייהו משום גילוי עריות ותירץ ר"ת דאין חייבין מיתה על בעילת עובד כוכבים משום דרחמנא אפקריה לזרעיה דעובד כוכבים כדאמרינן בפ' נושאים על האנוסה (יבמות צח.) דכתיב וזרמת סוסים זרמתם ומתוך כך היה רוצה ר"ת להתיר בת ישראל שהמירה ובא עליה עובד כוכבים ושוב נתגייר עמה לקיימה ביהדות דלא שייך למימר אחד לבעול בביאת עובד כוכבים דהויא כביאת בהמה והקשה הר"ר יצחק ב"ר מרדכי דע"כ בביאת עכו"ם נאסרה לבעול כדאמרי' התם דאיכא פרוצות בפ' האשה שנאתרמלה (כתובות כו: ושם) גבי האשה שנחבשה בידי עכו"ם על ידי נפשות אסורה לבעלה ואמרינן נמי במגילה (דף טו.) כאשר אבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך אלמא לגבי בעלה לא חשיב' ביאת עובד כוכבים כביאת בהמה וגם לכהונה נפסלת בביאתו אע"פ שבביאת בהמה אינה נפסלת דאין זנות לבהמה כדאמרינן בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף נט.) דזרעיה דעובד כוכבים הוא דאפקריה רחמנא לענין חייס אבל ביאת עובד כוכבים לא אפקריה וכיון דנאסרה לבעול אסורה לבעול מונטמאה ונטמאה ואמרינן נמי בסוטה בפרק ארוסה (ד' כו: ושם) דכותי מקנין על ידו ופוסל בתרומה ופריך פשיטא ונסתרה והיא נטמאה אמר רחמנא אחד לבעול ואחד לתרומה ומשני מהו דתימא כי אמר ונסתרה והיא נטמאה הני מילי היכא דבהך ביאה אסירה ליה לאפוקי עכו"ם דבלאו הכי אסירה ליה קמ"ל אלמא אפילו גבי עובד כוכבים שייך ונטמאה לאסור לבעול והוא הדין לבעול והא דלא פריך הכא והא אסתר עריות הואי דקים ליה דמהני טעמא דקרקע עולם לענין דלא מיחייב' למסור עצמה משום עריות דהא מרוצח ילפינן ורוצח גופיה כי מיחייב למסור עצמו ה"מ קודם שיהרג בידים אבל היכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמערך מסתברא שאין חייב למסור עצמו דמצי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחבראי סומקי טפי דילמא דמא דידי סומק טפי כיון דלא עביד מעשה והא דקאמר אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור יהרג גרסינן ואבועל קאי דעביד מעשה אבל הנערה עצמה שהיא קרקע עולם אין חייבת למסור עצמה ואי גרס תהרג יש לפרש דתהרג הנערה קודם שתעשה מעשה שתביא עליה את הערוה אבל לענין חלול השם משום פרהסיא לא ס"ד דמהני טעמא דקרקע עולם וכן נמי יש לפרש בההיא דריש פרק הבא על יבמתו (יבמות ד' נג: ושם) דאמר רבא אין אונס לערוה שאין קישוי אלא לדעת דאם אומר לו שיהרגהו או יניח שיביאוהו על הערוה ויודע שאם יביאוהו אי אפשר שלא יתקשה לא מצינו למימר דלא עביד מעשה שהקישוי חשיב מעשה ואם היה כבר מקושה ועומד והעכו"ם הביאוהו על הערוה התם ודאי יש אונס ואין לו למסור עצמו והא דפריך פרק מצות חליצה (שם ד' קג. ושם) גבי יעל והא קא מתהניא מעבירה ומשני טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים דכשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא

לא בעי למימר דמהאי טעמא היה לה למסור עצמה אע"פ שהיא קרקע עולם משום דהנאה חשיבא כמעשה כדדריש בפרק המניח (ב"ק ד' לב.) ונכרתו הנפשות העושות דא"כ בשמעתין נמי ה"ל לאקשוויי גבי אסתר ועוד דנראין הדברים שלא היתה אנוסה שהרי בורח היה ולא הוה רשאי לאנסה ואדרבה היה צריך שתטמינהו מן הרודפים כמו שמוכח הענין והיא שידלתו בדבריה עד שבא עליה להתיש כחו והתם פריך על מה שהכתוב משבחה מנשים באהל תברך שרה רבקה רחל ולא דאמרינן בפ' מי שאמר ואני בניזיר (ד' כג: ושם) גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה שהיו מתכוונות להבנות מבעליהן וחשיב לה שלא לשמה משום דנהנין מן המצוה ולא הוה לשמה כל כך ומש"ה פריך דיעל נמי מיתהניא והשתא נחא שהכתוב משבחה דאם היתה אנוסה במה הכתוב משבחה וא"ת כשנתרצית אסתר לאחשורוש שאמרה כאשר אבדתי אבדתי למה לא גירשה מרדכי תחילה כדי שתהא מותרת לחזור לו דמחזיר גרושתו לא אסירה בזנות בלא נישואין כדתנן בפ"ב דסוטה (ד' יח:): הכל מודים שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש שתסתרי לאחר ותטמאי שאם תסתרי ותטמאי ואח"כ יחזירנה זה הכלל כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה וי"ל דלא היה רוצה לגרשה שהיה ירא פן יודע למלך.

ר' חיים הלוי הלכות יסודי התורה פרק ה

הלכה א

כשיעמוד נכרי ויאנס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו ואל יהרג וכו' בד"א בשאר מצות חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תהרג יהרג ואל יעבור עכ"ל.

והוא בסוגיא דסנהדרין דף ע"ד [ע"א] אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק נמנו וגמרו בעלית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים וכו', עבודה זרה כר"א דתניא ר"א אומר ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך וכו', גילוי עריות ושפיכות דמים כדרבי דתניא רבי אומר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכו' ומקיש נערה המאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור, ורוצח גופיה מנלן סברא הוא וכו' מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהאי גברא סומק טפי. ושם בסוגיא עוד לא אמרו אלא בצינעה אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור וכו', והא אסתר פרהסיא הואי, אמר אביי אסתר קרקע עולם היתה, רבא אמר הנאת עצמן שאני. ובתוס' שם הקשו דתיפוק ליה דאסתר בכלל עריות הואי וכמבואר במגילה (דף ט"ז) [דף ט"ו ע"א] כאשר אבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך, ותירצו דאי משום עריות כו"ע ס"ל דמהני טעמא דקרקע עולם לענין דלא מיחייב למסור עצמה משום עריות, דהא מרוצח קא ילפינן לה, ורוצח גופיה כי מיחייב למסור עצמו הני מילי קודם שיהרוג בידיים, אבל היכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ונתמערך מסתברא שאינו חייב למסור עצמו, דמצי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי דלמא דמא דידי סומק טפי כיון דלא עביד מעשה. והרמב"ם דסתם ולא הזכיר כלל הרך דקרקע עולם משמע דחולק ע"ז וס"ל דבכל גווני יהרג ואל יעבור בגילוי עריות, וכבר נחלקו הראשונים בזה וכמבואר בבעל המאור ובמלחמות שם, עיי"ש דס"ל דאסתר לא הואי עריות כלל, דהך סוגיא ס"ל דהיתה פנויה, או דביאת נכרי לא חשיבא בכלל עריות וכשיטת ר"ת בתוס' שם. וע"כ זהו שסתם הרמב"ם דבעריות מיהא בכל גווני תהרג ואל תעבור. אלא דצ"ע דהרי התוס' הוכיחו מרוצח דהיכא דהוי שב ואל תעשה אינו מחויב למסור עצמו ולמה פסק דבכל גווני תהרג ואל תעבור. וי"ל דכיון דברציחה גופא הא דחלוק שב ואל תעשה ממעשה בידיים הלא אין זה משום חומר דמעשה בידיים, ורק דכיון דשני הנפשות שקולות הן ע"כ צריך להיות שב ואל תעשה, ודינו כשני רציחות שאין דוחות זה את זה דדינו בשב ואל תעשה, וע"כ לא שייך זאת בעריות דנימא דפקוח נפשו שקול כעריות, וכיון דילפינן מרוצח בעיקר הדין דאינו נדחה בפני פקוח נפש ממילא הדר דינא דשב ואל תעשה ומעשה בידיים שוין ובכל גווני תהרג ואל תעבור.

וי"ל עוד, דהנה צ"ע בדברי התוס' דמאי ענין נערה המאורסה למי שמשליכין אותו על התינוק ונתמערך, דהתם איהו לא הוי רוצח כלל ולא עבר על שפיכות דמים, דהא לא הוי רק כאבן ועץ ביד הרוצח שמשליך אותו, דמי שמשליך אותו הוא הרוצח, ולהכי לא חייב למסור את עצמו, משא"כ בנערה המאורסה אף דלא קעבדה מעשה, מ"מ הרי היא עוברת על גילוי עריות, ולהכי שפיר הדין נותן דתהרג ואל תעבור. ונראה דכוונת התוס' כך היא, דכיון דרוצח הוא מסברא דמאי חזית דדמא דידך וכו', א"כ הא גם אם הוה משכחין דיהא בזה דין רוצח ורק דלא ליעבד מעשה ג"כ לא היה חייב למסור עצמו דמצי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי דילמא דמא דידי סומק טפי כיון דלא קעביד מעשה, וא"כ הוא הדין בנערה המאורסה דילפא מרוצח אף דעוברת על גילוי עריות כיון דלא קעבדה מעשה אין בה הך דינא דתהרג ואל תעבור. אלא דברוצח גופא צ"ע בזה, דבאמת יש לפרש מאי דקאמר הגמ' הך סברא דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דחברך סומק טפי בתרי גווני, או דנימא דכיון דשקולין הם שניהם ע"כ ממילא הוי דינא דצריך להיות בשב ואל תעשה ועל מעשה בידיים יהרג ואל יעבור, או דנימא דכיון דשקולין הן ממילא אינה נדחית בפני פקוח נפש, ואין חילוק בין שב ואל תעשה למעשה בידיים דלעולם אין בה דין דחיה, וממילא דהוי דינא דיהרג ואל יעבור בכל גווני, וגם ברציחה גופא אם ה' שב ואל תעשה בגוונא דיש בה דין רציחה ג"כ אמרינן כיון דשקולים הם ואין חבירו נדחה מפני פקוח נפש ממילא יהרג ואל יעבור כיון דלא חלה דין דחיה בהרציחה.

ונראה דכן הוא כפירוש השני שכתבנו מהא דאיתא בב"מ דף ס"ב [ע"א] שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים וכו' עד שבא ר"ע ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי אחיך, הרי דאע"ג דהתם הוי בשב ואל תעשה, ועוד יותר דלא הוי התם דין רציחה כלל ורק משום דין הצלה, ומ"מ צריכין לקרא דוחי אחיך עמך דחייך קודמין, ושמע מינה דדווקא בהצלה דאיכא קרא דוחי אחיך עמך דחייך קודמין, אבל ברציחה דליכא קרא בכל ענין יהרג ואל יעבור אף בשב ואל תעשה ובלא עביד מעשה, אם אך יש בו דין רציחה, ולפ"ז שפיר פסק הרמב"ם דבעריות תהרג ואל תעבור

בכל גווי אף בקרקע עולם, כיון דגם ברציחה הדין כן דאינה נדחית בפני פקוח נפש בכל גווי, והוא הדין לעריות דילפינן מינה דאין בה דין דחיה כלל לעולם, וע"כ בכל גווי תהרג ואל תעבור אף בקרקע עולם ובשב ואל תעשה וכמו שכתבנו.

שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן קכט

(א) הנה הראשונים ז"ל הקשו על קושית הש"ס סנהדרין (ע"ד ע"ב) והא אסתר פרהסיא הואי. דאמאי לא מקשה הא אסתר ג"ע הוי. אם משום שהיתה מקודשת למרדכי דאל תיקרי לבת אלא לבית. אי משום לאו דלא תתחנן בם. ואפי' תימא דחיתון באונס ליכא. מ"מ הוי ג"ע מגזירת ב"ד של שם על נכרי הבא על בת ישראל:

(ב) והנה יש בזה ג' שיטות. שיטה הא' היא שיטת בעה"מ ז"ל דלא גרסינן תהרג ואל תעבור אלא יהרג ואל יעבור דאשה קרקע עולם. ועוד דהבועל מתכוין להנאת עצמו ואינו מתכוין להעביר על דת. ובין לאביי בין לרבא תעבור ואל תהרג. וס"ל דתרוצי אביי ורבא בא ליישב נמי קושיא דג"ע הוי:

(ג) הן אמת דקשיא לשיטתו א"כ למה לא הקשה הש"ס קושיא דג"ע. ולולי דמסתפינא לפלפל בהלכה עפ"י הזוהר הוה אמינא דמה שלא הקשה הש"ס קושיא דג"ע מיושב בפשיטות לפי המבואר בזוה"ק דמעולם לא בא עלי' אחשורש ששלחה שידית במקומה. ע"כ פריך הש"ס דמ"מ אסור משום בפרהסיא כיון דהעולם לא הי' יודעים מזה ואיכא חילול השם והי' לה למסור עצמה משום חילול השם. ומזה הוכיח בעה"מ דלמסקנא אפי' בג"ע בקרקע עולם או הנאת עצמו תעבור ואל תהרג. דאל"כ אכתי קשה נהי דמהני קרקע עולם והנאת עצמו בשאר עבירות בפרהסיא. מ"מ באסתר דהעולם הי' סוברים שהוא ג"ע ומחויבת למסור עצמה וכשאינה מוסרת עצמה איכא חילול השם. ושוב אפי' בכהאי גוונא מחויבת למסור עצמה. וע"כ דאף בג"ע בקרקע עולם או הנאת עצמו יעבור ואל יהרג וליכא חילול השם ודוק היטב:

(ד) והקשו על הבעה"מ מההוא דבכל מתרפאין חוץ מע"א דאין כאן מתכוין להעביר על דת. ומההוא דתעמוד לפניו ערומה. ותי' הר"ן ז"ל בפסחים לדעת בעה"מ דדוקא באינו מתכוון ורוצה באיסור רק שאנוס הוא מחמת שרוצים להמיתו בכהאי גוונא הוא דמותר במקום סכנה כגון באסתר שהיא מתרצה בג"ע ולא מחמת ג"ע. שאלמלא הי' רוצים להמיתה לא היתה מתרצה להנשא לאחשורש. משא"כ במתרפא בע"ז שהוא רוצה ליהנות בע"א מה שאסרה תורה ליהנות מהם. וכן בההוא דתעמוד לפניו ערומה. שהוא רוצה להנות מהערוה מה שאסרה תורה. משא"כ באסתר שלא רצתה כלל ליהנות מאחשורש רק שאנוסה היתה. זה שיטת בעה"מ:

(ה) שיטה הב' הוא שיטת התוס' דלא פריך והא אסתר ג"ע הוה. דבהא פשיטא דכיון דלא עבדא מעשה אינה מחויבת למסור עצמה. דמהיכי ילפינן לג"ע מרוצח. וברוצח נמי אינו מחויב למסור עצמו אלא היכא דעביד מעשה. דהא הטעם הוא משום מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהאי גברא סומק טפי. וא"כ אם יאמרו לו הנח לזרוק עצמך על התינוק ויתמעך ואם לאו יהרגוך אמרינן להיפוך מאי חזית דדמא דחברא סומק טפי דילמא דמא דידי סומק טפי. וכן כתב בנה"מ. היא שאינה עושה מעשה אינה מחויבת למסור עצמה ועיין בתוס' באריכות. אך בדידי' כתבו התוס' דאם יאמרו לו הנח שידבקוך בערוה ובאם לאו יהרגוך מחויב למסור עצמו ואינו יכול לומר לא עבידנא מעשה כיון שיודע שאם ידבקוהו אי אפשר שלא יתקשה והקישוי דעביד חשיב מעשה:

(ו) ובחי' הר"ן סנהדרין כתב שיטה זו. אולם כתב שאם העלתה לבה טינא להבעל לנכרי והיא אשת איש אין אומרים שתבעל לו משום דלא עבדא מעשה. דמ"מ היא מצלת עצמה בג"ע. ואזיל לטעמי' שכתב שם דטעם דש"ד יהרג ואל יעבור דמה חזית הפירוש שאין בדין שיציל עצמו בדמו של חברו. ועל כן אם אומרים לו הנח לזרוק עצמך על התינוק ובאם לאו יהרגוך לא חשיב מציל עצמו בדמי חברו. שהרי אף אם לא יזרקוהו לא יהרגוהו והוא מציל עצמו רק במה שאינו מוחה מלזרוק אותו. ודוקא באומרים לו הרוג פלוני ואם לאו יהרגוך. דכל זמן שלא יהרוג חברו יהרגוהו. נמצא שמציל עצמו במה שהורג חברו. וע"כ ילפינן מיני' לנערה המאורסה שאסורה להציל בג"ע. ועל כן בהעלתה לבה טינה היא מצלת עצמה בג"ע ואסור. רק באונסין אותה להבעל ואם לאו תהרג אינה מצלת עצמה בג"ע. רק במה שאינה מוחה להבעל לו ואף אם לא יבעולה לא יהרגוהו. שהרי אינם מבקשים מאתה רק שלא תמחה ובמה שאינה מוחה לבד היא נצלת:

(ז) ולפי דברי הר"ן אלו נ"ל דאפי' בדידי' אף דאין קישוי אלא לדעת ואי אפשר שלא יתקשה. מ"מ כיון שאף אם לא יתקשה לא יהרגוהו. נמצא שאינו מציל עצמו בג"ע ודו"ק [ובאמת בחי' הר"ן סנהדרין לא כתב דברי התוס' אלו דבדידי' אסור וכן בהר"ן יומא רק בר"ן פסחים. ולפינו יתבאר דהר"ן ביומא ובחי' סנהדרין סותר משנתו למ"ש בפסחים כנ"ל]:

(ח) שיטה הג' היא שהביא הר"ן בחי' לסנהדרין דאפי' לדרשא דאל תיקרי לבת אלא לבית. מ"מ לדעת הרמב"ם אינה מחויבת מיתה בביאת נכרי ולא חשיב ג"ע. ואי משום דנכרי הבא על בת ישראל דמי לישראל הבא על הנכרית דקנאין פוגעין בו ונכרת נמי איכא כדכתיב יכרת ה' לאיש כו'. יש לחלק דדוקא בבא על הנכרית דהולד נמשך אחרי'. ותיריך אביי דאסתר קרקע עולם היתה. ולפי זה לא תקשה אפי' לשיטה דמחייבא מיתה בביאת נכרי. שהרי אין בידה להציל עצמה מאיסור [רק המקשן לא הקשה ג"ע הוה משום דדרשה דלבית אינה דרשה מוכרחת] ובא רבא ואמר דהיכא דלא הוה ג"ע אינה מחויבת למסור עצמה כשהנכרי מתכוין להנאת עצמו. אבל בעיקר התירוץ כאביי ס"ל כי היכי דלא יקשה לדרשה דאל תקרי לבת אלא לבית לדעת הסוברת דמחויבת מיתה בביאת נכרי:

(ט) והנה מדברי הר"ן אלו למדנו דלא אמרינן יהרג ואל יעבור אלא בחייבי כריתות או אביזרייהו דחייבי כריתות כמו בתעמוד ערומה באשת איש דבאשה זו גופה יכול לבוא לידי חיוב כרת. או בישראל הבא על הנכרית בצנעא כיון דבפרהסיא קנאין פוגעין בו וחייבי כריתות. ע"כ חשיב בצנעא אביזרייהו אבל בחייבי לאוין לא חשיב אביזרייהו כיון דבאשה זו ליכא כרת לעולם. וכן כתב שם עוד ועיי"ש שנסתפק באנסוהו לרובע בהמה כיון דלא ניתן להצילו בנפשו אם יהרג ואל יעבור. אך העלה כיון דלא מצינו דין זה משמע שהוא כשאר חייבי כריתות אך לא כתב טעם לזה:

(י) ולפענ"ד נראה ליתן טעם דהנה בכתוב נתן טעם לנערה המאורסה כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה. וכיון דחשיב כהורגה ע"כ ניתן להצילה בנפשו כמו הרודף אחר חבירו להורגו. וכן ה"נ יהרג ואל יעבור כמו רוצח דמה חזית דדמא דיך סומק טפי דילמא דמא דחברך סומק טפי. ה"נ דלמא שלא תבעל הנערה המאורסה חביב טפי כיון דחשיב הריגת נפש מה שבעל הנערה המאורסה. וע"כ כי היכי דהרודף אחר הזכר ניתן להצילו בנפשו דחשיב הריגה מה שרובעו. א"כ ה"ה דחשיב הורג את עצמו במה שבעל חייבי כריתות. דמה לי רובע מה לי נרבע. ומ"מ ברודף אחר בהמה לא ניתן להצילו בנפשו דהא בנערה המאורסה מפותה ג"כ לא ניתן להצילה כיון שמתרצית. וה"נ הרי הוא מתרצה. אבל לענין יהרג ואל יעבור שפיר אמרינן מה חזית דהצלת הריגתו חביב טפי מהצלת הביאה של ג"ע כיון שהביאה של ג"ע כהריגה:

(יא) ולפמ"ש נראה דאם אנסוהו לבא על הנדה יעבור ואל יהרג כמו בחייבי לאוין. דהא בש"ס מפרש הטעם דאלמנה לכה"ג לא ניתן להצילה בנפשו דליכא פגם כמו בחייבי כריתות. ופרש"י דאין הולד ממזר ואינה נעשית זונה בביאתו רק חללה וליכא פגם כולי האי. וא"כ כל שכן ברודף אחר הנדה דלא ניתן להצילה דג"כ אין הוולד ממזר ואינה נעשית זונה אף חללה. וכשירה אפי' לכה"ג. וכיון דלא ניתן להצילה בנפשו על כרחין דלא חשיב הריגת נפש. ושוב יעבור ואל יהרג דלא שייך דילמא מניעת הביאה חביב טפי כיון דלא חשיב נפש כנ"ל:

(יב) ולפי זה נ"ל עוד דאם אנסו לאשת איש שתבעל לעכו"ם ותביאהו עלי' בידיים אם כבר נבעלה פעם אחת באונס ישוב תעבור ואל תהרג. כיון דמבואר בש"ס דאחר שהערה בה שוב לא ניתן להצילה בנפשו ולא חשיב נפש. ולא שייך מה חזית:

(יג) והנה ראיתי להכ"מ שכתב בשם הרשב"א בתשו' בהא דתנן בתרומות בנשים שאמרו להן נכרים תנו לנו אחת מכם ונטמאנה ואם לאו נטמא כולכם יטמאו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. וכתב הרשב"א דאפי' הי' אחת מהן טמאה. והוא סותר למ"ש. דלפמ"ש כיון דאותה שכבר נטמאת לא חשיב ג"ע והוא כשאר עבירות. ושאר עבירות הרי נדחין כדי להציל אשה מג"ע. כדמוכח ביומא דיליף דפקוח נפש דוחה שבת מרודף שניתן להצילו בנפשו. ומה שפיקוח דמים נדחה מפני פקוח נפש כ"ש חילול שבת. וא"כ מרודף אחר ערוה ניתן להצילו בנפשו. כ"ש שאר עבירות נדחין כדי להציל אשה מג"ע. וזה ברור בעיני. ואפשר שהרשב"א קאי בשיטת הסוברים דאפי' חייבי לאוין יהרג ואל יעבור אף דלא ניתן להצילה בנפשו. ועל כרחין אין הטעם דיהרג ואל יעבור בג"ע משום דחשיב הריגת נפש רק דעבירה של ג"ע חמורה. והנה בד"מ הביא ירושלמי מפורש דלא כהרשב"א וא"כ מוכח כמו שכתבתי:

(יד) והנה נ"ל ראי' מדברי הר"ן יומא שכתב אהא דנשים שאמרו להן תנו לנו אחת מכם דבירושלמי מוכח דאם יחדו אחת מותר ליתן. והביא הירושלמי שנשנה אהא דלסטים שאמרו תנו אחת ונהרגנו דאם יחדו אחד יתנו. ולכאורה מה זה דומה. בשלמא בהריגה משום דהטעם דמה חזית והכא לא שייך מה חזית. אבל בג"ע דהטעם משום דהעבירה חמורה ואפי' יחדו נמי לא יתנו. [ועין בכ"מ (פרק ה' מהלכות יסודי התורה) שהקשה על הרמב"ם בההוא דנהרגנו דאמאי פסק הרמב"ם דאפי' יחדו לא יתנו הא לא שייך מה חזית] אך הר"ן לטעמי' דרך בחייבי כריתות באותן שניתן להצילו בנפשו דחשיב נפש שייך ג"כ מה חזית. וע"כ שפיר יש ראי' מלסטים שאמרו נהרוג כולכם לשאמרו נטמא כולכם:

(טו) והנה הר"ן בפסחים נוטה להסוברים דאפי' בחייבי לאוין ואפי' בנכרי הבא על בת ישראל דב"ד של שם פסק דחייבי לאוין יהרג ואל יעבור. ונכרי הבא על בת ישראל כיון דרק מבית דינו של שם יעבור ואל יהרג. ולפענ"ד אין הבדל בינותם ולמ"ד הוא הר"ן בפרק כל שעה דאפי' חייבי לאוין. ה"ה נכרי על בת ישראל כמ"ש שם להדיא. ולהר"ן בפרק בן סורר ובפרק יוהכ"פ מפורש בדבריו דדוקא חייבי כריתות. ומה שציין ברמ"א הר"ן בפרק בן סורר ט"ס. או קאי רק אמ"ש דלאו דלפני עור לא חשיב ג"ע:

(טז) עוד רגע אדבר בדינים אלו. במג"א (בסי' ש"ז ס"ק כ"ט) רוצה לחלק דוקא ברוצה להמירה מצוה לחלל שבת אבל בשביל שלא תעבוד ע"ז פעם אחת אין מחללין. והב"ח כתב דברוצה לאונסה אין מחללין. ואני איני כדאי לחלוק על הגדולים אך חלקי אמרה נפשי דלעולם היינו ברוצה העכו"ם לאנס אשת איש פשיטא דמחללין מקו"ח דניתן להצילה בנפשו וכמ"ש לעיל. וכן כדי שלא תעבוד ע"ז. דהא בפרק בן סורר יליף רשב"י דרוצה לעבוד ע"ז ניתן להצילה בנפשו מקו"ח מה פגם הדיוט מחללין עליו כ"ש פגם גבוה. אלא דלא קיי"ל כוותי' משום דאין מזהירין מן הדין יע"ש. אבל לענין לחלל שבת שפיר ילפינן מקו"ח מג"ע שמחללין שבת כדי שלא תבא לידי ג"ע וברור:

בית יוסף יורה דעה סימן קנז

מ"ש רבינו על שאר עבירות שאם הוא בצינעא אם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי. הוא בדברי סמ"ק (סי' ג) ובדברי הר"ן בפרק במה טומנין (שם) וכ"כ הרא"ש בפרק אין מעמידין (סי' ט) והביא ראה מהירושלמי (סנהדרין פ"ג סוף ה"ה) וכ"כ רבינו ירוחם (ני"ח ח"ג קסה ע"ד) אלא שכתב דהיינו כשהגוי מתכוין להעבירו אבל להנאתו נקרא חובל בעצמו. ודלא כהרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ה מהלכות יסודי התורה (ה"ד) שהוא מתחייב בנפשו. ודברי הרמב"ן בספר תורת האדם (שער הסכנה ד"ה ולענין ע"א) נוטים לדברי הרמב"ם ז"ל. ונמוקי יוסף בסוף פרק בן סורר ומורה (יח.) כתב כדברי הרמב"ם ז"ל ומכל מקום כתב שאם הוא אדם גדול חסיד וירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם ליראה השם ולאהבו בכל לבם והיינו דאמרינן (פסחים נג:) מה ראו חנניה מישאל ועזריה שהפילו את עצמן לכבשן האש פירוש ולא השתחוו לצלם והרי לאו עבודה זרה היתה אלא אנדרטי של מלכים לכבוד בעלמא אלא מתוך שהיו רובן טועין וסבורים שהיתה עבודה זרה היה קידוש השם במה שעשו. ואמרינן נמי במדרש (ויק"ר פל"ב אות א) מה לך יוצא לסיקל שמלתי את בני מה לך יוצא ליצלב שנטלתי את הלולב דמשמע שהיו מוסרין עצמם על קדושת השם לפני משורת הדין דודאי לא היו מחוייבין בכך אפילו בשעת השמד כיון שבידן להעביר ולבטלם אלא דאפילו הכי היו נהרגין מפני שהיתה השעת צריכה לך: והא דבשאר עבירות מפלגינן בין בשעת השמד לשלא בשעת השמד ובין בצינעא לבפרהסיא ובין להנאת עצמן לשלא להנאת עצמן ובג' עבירות לא מפלגינן ביניהם וכתב בנמוקי יוסף (סנהדרין יז סוע"ב) דטעמא משום דהני לאו משום חילול השם הוא דאסירי אלא מפני חומר עצמן הילכך בכל ענין אסירי. וכן כתב הר"ן במסכת יומא (ג: ד"ה חוץ) בשם הרמב"ן (מלחמות סנהדרין יח.) ובפרק כל שעה (ו. ד"ה חוץ) כתב שהר"ה (סנהדרין שם) סובר דבגילוי עריות כל היכא דאין הגוי מתכוין אלא להנאת עצמו לא אמרינן תהרג ואל תעבור ושאחריים הקשו עליו וכתבו כסברת הרמב"ן ז"ל וכן דעת רבינו וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה (ה"ב): אהא דמקשינן והא אסתר פרהסיא הואי כתוב בנמוקי יוסף (שם) הא דלא מקשה והא אסתר שעת השמד הוה משום דלא מיקרי שעת השמד אלא כשהגזירה מיוחדת באומה אחת לבד אבל אחשורוש לא על ישראל בלבד גזר אלא על כל מדינות מלכות: ויש לתמוה על רבינו למה גבי שעת השמד כתב דאפילו על מנהג בעלמא שנהגו יהרג ואל יעבור ולא כתב כן גבי שלא בשעת השמד בפרהסיא דהא בה נמי איתמר אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור וכי פירשו בגמרא מאי מצוה קלה ערקתא דמסאנא עלה נמי קאי ואפשר לומר דמאחר שלא בשעת השמד דפרהסיא שוה לשעת השמד לענין יהרג ואל יעבור סמך על מה שכתב גבי שעת השמד דאפילו על מנהג בעלמא יהרג ואל יעבור דממילא משמע דהוא הדין לשלא בשעת השמד בפרהסיא: והרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות יסודי התורה (שם) כתב אפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצות ולא הזכיר ערקתא דמסאנא כלל לא גבי שעת השמד ולא גבי פרהסיא ואפשר שהוא ז"ל היה מפרש ערקתא דמסאנא כמו שפירש הרי"ף שהיו רצועות ישראל משונות כדי שלא ילבשו מלבוש נכרי שזו מצות לא תעשה היא כמו שכתב בפ"א מהלכות עבודה זרה (ה"א) שאין מדמין לגוים לא במלבוש ולא בשער שנאמר (ויקרא כ כג) ולא תלכו בחוקות הגוים: כתבו התוספות (ד"ה אף, ובסנהדרין עד: ד"ה והא) והר"ן (ו. ד"ה חוץ וד"ה וקשה) בפרק כל שעה (כה:) דהא דאמרינן דבגילוי עריות יהרג ואל יעבור דוקא הבעל אבל היא תבעל ואל תהרג דקרקע עולם היא כדאמרינן גבי אסתר ומיהו לעשות מעשה כגון שאומרים לה להביא ערוה עליה תהרג ואל תעשה מעשה והאיש אפילו אומרים לו הנח לתקוע אותך בערוה יהרג ואל יעבור דלא מצי למימר לא עבידנא מעשה דאין קישוי אלא לדעת ומה שהוא מתקשה הוה מעשה. והיכא שהיה כבר מקושה שיודע שלא יתקשה עוד כתבו התוספות בר"פ הבא על יבמתו (יבמות נג: ד"ה אין) דאינו חייב למסור עצמו כיון דלא עביד מעשה: וכתבו עוד דהא דבשפיכות דמים יהרג ואל יעבור דוקא כשאומרים לו להרוג בידיים אבל אם אומרים לו הנח לזרוק עצמך על התינוק ויתמעך אינו חייב למסור עצמו: [בדק הבית] וכתוב בארחות חיים (סי' ד הל' אהבת השם אות א) בבראשית רבה (פרשה לד אות יג) דורש ואך את דמכם לנפשותיכם וגו' (בראשית ט ה) אזהרה לחונק את נפשו יכול אפילו כחנניה מישאל ועזריה תלמוד לומר אך פירוש שבשעת השמד יכול למסור עצמו למיתה ולהרוג את עצמו אם הוא ירא שלא יוכל לעמוד בניסיון וכן יכול אפילו כשאלו בן קיש (שמואל א לא ד) שאם ירא שמא יעשו לו יסורים קשים שיכול למסור עצמו למיתה תלמוד לומר אך. ומכאן מביאין ראייה השוחטים התינוקות בשעת השמד ויש אוסרים ומפרשים הך תלמוד לומר אך שאינו יכול להרוג עצמו וחנניה מישאל ועזריה מסרו עצמם ביד אחרים אבל הם לא פגעו בעצמם ושאלו בן קיש שלא ברצון חכמים עשה. ומעשה ברב אחד ששחט תינוקות הרבה בשעת השמד שירא שיעבירום על דת והיה עמו רב אחר וכעס עליו וקראו רוצח והוא לא חש לדבריו ואמר הרב המונע אם כדברי יהרג אותך רב במיתה משונה וכן היה שתפשוהו גוים והיו פושטים עורו ונותנין חול בין העור והבשר ואח"כ נתבטלה הגזרה ואם לא שחט אותם אפשר שהיו ניצולים ולא היו הורגים אותם. וז"ל רבינו ירוחם (ני"ח ח"ג קסה ע"ד) כתבו הפסקנים אם רוצה להחמיר על עצמו ליהרג בצינעא על שאר מצות רשאי ואינו נקרא חובל בעצמו וכן בירושלמי (שביעית פ"ד ה"ב) ודוקא שהגוי מתכוין להעבירו אבל להנאתו נקרא חובל בעצמו והא דאמרינן בגילוי עריות הוא הדין גוי הבא על בת ישראל דאינו מכין אלא להנאתו ולא להעבירה וכן ישראל הבא על הגויה ויש אומרים דגוי הבא על בת ישראל לא מטעם עריות נגעו בה דאינה עושה מעשה אלא מטעם אם הוא בפרהסיא וכן פירש רבינו תם בההיא דאסתר קרקע עולם היתה ואינה מצוה ליהרג. וכמה פרהסיא עשרה בני אדם [עד כאן]: וכתב הר"ן במסכת יומא (שם) בשם הרמב"ן (מלחמות שם) דגוי הבא על בת ישראל לאו בכלל גילוי עריות הוא דאי בזנות גזרת בית דין של שם הוא (ע"ז לו:) ואי דרך חתנות מלא תתחנן בם (דברים ז ג) נפקא דמשאר עבירות היא ולא הוי בכלל גילוי עריות אלא אשת איש בישראל אי נמי ישראל הבא על הגויה דמחייבי מיתות הוא דהא קנאים פוגעים בו ומחייבי כריתות נמי קא חשיב (סנהדרין פב.) דהא אדכריה רב לגמריה יכרת יי' לאיש אשר יעשנה וכו' (מלאכי ב יב) ובהכי ניחא הא דמשני רבא אאסתר הנאת עצמו שאני וצריך לומר דלית ליה דרשה (מגילה יג.) דאל תיקרי לבת אלא לבית דלא הוה בה אלא איסורא דגוי הבא על בת ישראל

דלא גילוי עריות הוא אלא משאר מצות וכיון דלא הוה בה איסור דגילוי עריות כל שאין הגוי מתכוין אלא להנאת עצמו שרי וכן נראה שהוא דעת רבינו תם בפ"ק דכתובות (ג: ד"ה ולדרוש) ופרק בן סורר (עד: ד"ה והא) וכ"כ המרדכי שם (סנהדרין סי' תשכ) בשמו. ונראה שלזה נתכוין רש"י שפירש על מאי דפריך והא אסתר פרהסיא הוה ונבעלה לגוי ולא מסרה נפשה דלא נפרש דפריך דאשת איש היתה ולא מסרה נפשה דאם כן לא הוה מתרץ רבא מידי דכיון דג"ע היא אפילו מתכוין הגוי להנאת עצמו הוה לה למימסר נפשה: כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה (ה"ד) כל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם ואם היה בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים וביטל מצות עשה שהיא קדוש השם ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו ב"ד אפילו הרג באונס שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים והתראה שנאמר בנותן מזרעו למולך (ויקרא כ ו) ונתתי אני את פני באיש ההוא מפי השמועה למדו ההוא ולא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה ומה אם עבודה זרה שהיא חמורה מן הכל העובד אותה באונס אינו חייב כרת ואין צריך לומר מיתת ב"ד קל וחומר לשאר מצות האמורות בתורה ובעריות הוא אומר (דברים כב כו) ולנערה לא תעשה דבר אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה הנה הוא ככלב שב על קיאו (משלי כו יא) והוא נקרא עובד עבודה זרה במזיד והוא נטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנום: גרסינן בסוף פרק בן סורר ומורה (עה.) מעשה באדם אחד שנתן עינו באשה אחת והעלה לבו טינא ובאו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שתבעל אמרו לו חכמים ימות ואל תבעל לו. תעמוד לפני ערומה ימות ולא תעמוד לפני ערומה. תספר עמו מאחורי הגדר ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ור' שמואל בר נחמני חד אמר אשת איש היתה וחד אמר פנויה היתה בשלמא למ"ד אשת איש היתה שפיר אלא למ"ד פנויה היתה מאי כולי האי רב פפא אמר משום פגם משפחה רב אחא בריה דרב איקא אמר כדי שלא יהא בנות ישראל פרוצות בעריות ולינסבה מינסב לא מייתבה דעתיה כדריב יצחק דא"ר יצחק מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה שנאמר (משלי ט יז) מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם. והרמב"ם פסק בפ"ה מהלכות יסודי התורה (ה"ט) כמ"ד פנויה ואע"ג דפלוגתא היא וספק נפשות להקל נראה שטעמו משום דשב ואל תעשה הוא שלא לספר עמה ותו דכיון דחזינן דרב פפא ורב אחא דאמוראי בתראי נינהו יהבי בה טעמא אלמא הכי סבירא להו: תנן בפ"ח דתרומות (מי"ב) נשים שאמרו להן גוים תנו לנו אחת מכם ונטמאה וכו' וגרסינן עלה בירושלמי (סוף ה"ד) תני סיעת בני אדם שהיו מהלכים בדרך ופגעו בהן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם אפילו כולם נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל יחדו להם אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ואל יהרגו אמר רבי שמעון בן לקיש והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ורבי יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי. ומשמע דהלכה כרבי יוחנן וכן נראה מדברי רבינו שמשון בפירוש המשנה ומדברי הר"ן במסכת יומא (ד. ד"ה ומיהו) וכתבו דהוא הדין לנשים שאמרו להן גוים תנו לנו אחת מכם ונטמאה וכו' שאם יחדו להם יתנו אותה ואל יטמאו כולן. אבל הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה (ה"ה) פסק כריש לקיש וצריך טעם למה דהא בכל דוכתא קיימא לן (יבמות לו.) הלכה כרבי יוחנן לגבי ר"ל. ואפשר דפשט לישנא כוותיה דריש לקיש דייקא טפי: וגרסינן תו בירושלמי (שם) עולא בר קסרי תבעתיה מלכותא ערק ואזל ליה ללוד גבי רבי יהושע בן לוי אתון ואקפון מדינתא אמרו להן אין לית אתון יהבין ליה לן אנו מחרבין מדינתא סלק גביה רבי יהושע בן לוי ופייסיה ויהביה לון והוה אליהו זכור לטוב יליף מתגלי עלוי ולא איתגלי וצם כמה צומין ואיתגלי עלוי אמר ליה ולמסורות אני נגלה אמר ליה ולא משנה עשיתי אמר ליה וזהו משנת חסידים היא. משמע דאע"ג דמדינא שרי מכל מקום מדת חסידות הוא שלא לעשות כן ומפני כך כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה (ה"ה) שאם יחדוהו והוא חייב מיתה יתנוהו להם ואין מורין להם כן לכתחלה:

שו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא - אבן העזר סימן קב

...ועוד קשה דהרי גם לענין יהרג ואל יעבור כתב הרמב"ם דישראלית הנבעלת לכותי אינה בכלל ג"ע והוא ביו"ד סי' קנ"ז ושם מיירי שאונסין אותה להביא ערוה עליה דאל"כ אפי' ג"ע ממש היא שקרקע עולם היא הדין שתעבור ואל תהרג א"ו דהרמב"ם מיירי בעושה מעשה וכמבואר בש"ך שם ס"ק י"ג וא"כ קשה מה בין ישראל הבא על כותית שיהרג ואל יעבור וישראלית הנבעלת לכותי שתעבור ואל תהרג. ולכן נלע"ד שהפרש הוא שיש חומר בישראל הבא על כותית מה שאין חומר זה בישראלית הנבעלת לכותי והוא מ"ש רבינו הגדול הרמב"ם בפ"ב מא"ב הל' ז' וז"ל אל יהי עון זה אע"פ שאין בו מיתת ב"ד קל בעיניך אלא יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו שהבן מן העריות אע"פ שהוא ממזר בנו הוא לכל דבר ובכלל ישראל נחשב והבן מן הכותית אינו בנו וכו' עכ"ל הרמב"ם. וא"כ אפשר שזהו חומר של הבועל ארמית ולכך קנאין פוגעין בו. וכ"ז כשהנקבה ארמית שהולד כמותה אבל אם הוא להיפוך שנקבה בת ישראל נבעלת לכותי בזה הולד הולך אחריה והוא ישראל כשר לכל דבר ואפי' לכהונה אם הולד היא נקבה הפוסקים פליגי אם היא פגומה לכהונה עיין בב"ש סימן ד' סק"ב ועכ"פ לכ"ע ישראל כשר הוא ובעדת ישראל יתחשב לכל דבר שבקדושה ולכן אין עליה חומר זה של קנאים פוגעין בה וגם אינה בכלל ג"ע ואינה בכרת. זה הנלע"ד נכון והפרש זה שייך להבדיל בין בועל ארמית ממש לנבעלת לארמי ממש. אבל לאלו הפוסקים שגם מומר נחשב לארמי בזה להיות עונש קנאין פוגעין ולעונש כרת הא ודאי דלא שייכי הני חילוקים הנ"ל להפריש ולחלק בין מומר למומרת דהא ודאי אף לאלו שחושבים אותם ככותי לענין יבום מ"מ מוידים דולד מומרת אפי' מכותי ישראל גמור הוא לכל דבר דהא ודאי גם היא אע"פ שחטאה ישראלית היא לענין ילדיה וא"כ מה חומר בישראל הבועל מומרת מבת ישראל הנבעלת למומר שהרי גם הישראל הבועל מומרת זרעו ישראל כשר הוא ועל שבט אביו יתייחס. ומעתה כיון שנדחו דברי הר"א במרדכי ביבם מומר ממילא אין היתר ביבמה מומרת באופן שלא מצאתי לעלוכה זו מרפא לא מצד סוטה ולא מצד שנחשב מומרת לח"כ: ...

שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן רפו

אשה קרקע עולם היא
מע"כ הרה"ג כו', אחדשכ"ג.

בדבר שאלתו מה שאמרו במדרש איכה פ"א א' טריינוס שחיק עצמות ילדה אשתו בט' באב ומת בחנוכה והי' ישראל אבלים בט"ב ומדליקין נרות בחנוכה והיתה אשתו מלשנת עליהם שמרדו בו יהודים ובא והרג את האנשים אמר לנשים השמיעו ללגיונותי ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי לאנשים אמרו לו עביד בארעאי מה דעבדת בעילאי מיד הקיפן בלגיונותי והרגם.

ולכאורה הא אשה קרקע עולם הוא ואינה חייבת למסור עצמה וראיתי בעץ יוסף בשם יפ"מ בזה וכתב דאע"ג דלא היו חייבות ליהרג ולא לעבור דקרקע עולם היא דאמרינן בפ' בן סורר ומורה על אסתר החמירו על עצמן או בחרו מות מחיים בגועל נפשם.

ולפענ"ד נראה דהא דאמר אשה קרקע עולם הוא דוקא שאנס אותה האיש אבל היכי שלא אנס אותה אלא שאומר שתשמע לו ואם לאו יהרגנה כה"ג תיהרג ואל תעבור דלאו קרקע עולם היא אלא היא עושה מעשה, ועיין ש"מ כתובות דף ג' בשם המאירי דלא לילך למקום הזנות אבל אם אומרים לה לכי מעצמך למקום פלוני לבעול לפלוני ואם לאו אנו הורגים אותך תהרג ואל תעבור ומ"ש אסתר קרקע עולם היתה היינו בכה"ג שלא עשתה כלום ואף שכר הליכה לא הי' בידה שהיו מוליכין אותה בע"כ והביא ראיות לזה ועיין ברכ"י סי' קנ"ז יו"ד אות ב' ובתוס' יבמות נ"ג ע"ב ויש חולקים בזה, ועיין משנ"ה סי' שצ"ד ד"ה הרי דאם.

ולפ"ז באמת היו צריכין למסור נפשן ואולי יש בזה לכיין לשון שאמר עביד בארעאי מה דעבדת בעילאי ולכאורה צ"ע מה שאמרו לשון זה עביד בארעאי ולפי הנ"ל רמזו ליה דבאמת כשהם אנסין הם קרקע עולם וכלומר עביד בארעא שהם קרקע עולם אבל דוקא כשאונסין אותן ממש אבל לא שהם ילכו, כפי שהוא בקש השמיעו ללגיונותי וז"פ לפענ"ד.

אלא דבעיקר הקושיא לכאורה צ"ע שהרי לפי האמור הם הרגו את בעליהן מקודם וא"כ לא הו"ל איסור ערוה רק איסור פנוי' וא"כ לכאורה ליכא דין דיהרג וע"כ דלהחמיר על נפשיהו אמרו ורצו לקדש ש"ש ולכן קבלו עליהם מיתה וכעין הא דהביא שם בסמוך מאספיאנוס מלא ג' ספינות מגדולי ירושלם להושיבן בבית קלון ושאלו מהבנים אם ישליכו עצמם לתוך הים אם יבאו לעוה"ב ודרשו להם קרא אמר ה' מבשן אשוב וגו' והשליכו עצמן לים עיין גיטין נ"ז ע"ב. דושה"ט בלב ונפש, מנשה הקטן

שו"ת קול מבשר חלק א סימן סח

והנה במהרי"ק שהבאתי לעיל אחר שהוכיח דאסתר שפיר עבדא לעבור על איסור עריות משום הצלת כלל ישראל צירף עוד טעם אחר וז"ל: ובפרט דקרקע עולם לנבעלת ברצון הרי חייבת מיתת ב"ד וכתת כמו האיש ורק גבי אונס מהני טעמא דקרקע עולם דל"א = דלא אמרינן = תהרג ואל תעבור. וכן תמה הנוב"י מה"ת אהע"ז סי' קנ"ד ד"ה ואמנם על תשובת בית יוסף סי' י' לענין ישראלית הנבעלת לכותי יעו"ש, אולם באמת סברת הב"י נכונה כיון דבב"ק דף ל"ב ע"א אמרינן איהי לא עבדא מעשה רק לענין חטאת ומלקות ומיתת ב"ד רחמנא אחשבה להנאה כמעשה אבל גבי קנאין פוגעין בו י"ל דלא נחשב כמעשה דבזה לא גילתה התורה דהוא הלכה ואין מורין כן. אולם כ"ז למאן דלא דריש ותהי לבת לבית ואסתר לא היתה א"א רק משום ישראלית הנבעלת לנכרי, כמבואר בב"י יו"ד סי' קנ"ז ד"ה כתב הר"ן במס' יומא יעו"ש וכ"כ בעה"מ והמלחמות לרמב"ן ס"פ בן סורר, אבל מהרי"ק דאזיל למאן דדריש כאשר אבדתי אבדתי דהיתה אסתר א"א אין מקום לטעמא דקרקע עולם וצע"ג.